

LETOON TERAS DUVARI KAZISINDAN ELE GEÇEN HELLENİSTİK SERAMİKLER

HELLENISTIC CERAMICS FROM LETOON TERRANCE WALL EXCAVATIONS

BANU ÖZDİLEK*

Öz: Letoon'a ovidan ulaşan yol, günümüzde yerleşimin bu yöndeki ilk büyük yapı kalıntısı olan tiyatro yakınından geçerek merkeze yönelir. Tiyatronun yaslandığı, Tümütüm Tepe'nin batı kalayık yamacı yerleşim tesislerinin bulunduğu düzlüğün doğu yanı sıra doğal bir set oluşturur. Yamaç, kuzeyden güneye yerleşim planı dolayısıyla, onu oluşturan münferit binalarla ilişkili bir tasarımla, adım adım farklı işlevlerle biçimlendirilerek kullanılmış kesitler sunarak uzanır. Letoon araştırmaları kapsamında, tepede gerçekleştirilen incelemeler, batı yamacın tiyatrodan kente doğru uzanan uç kesiminde yer yer izlenen bazı duvar kalıntılarının teraslamaya dönük yapısal özellikler göstermesi nedeniyle yerleşim dokusu adına potansiyel veriler sunabileceği düşüncesini doğurdu; sonuçta 2015 yılından itibaren bu alanda çeşitli kazı çalışmaları yürütülmeye başlandı. Söz konusu çalışmalarda geride bırakılan dört sezonun ardından buluntu yoğunluğunu oluşturan, Hellenistik Dönem'e, ait seramikler bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Seramiklerin tepeden akıntı ile gelen toprak içerisinden ele geçen belirsiz buluntu durumu dolayısıyla teras duvarı ve Geç Antik Dönem mekânları ile bağlarının zayıf görülmesine karşın, geniş zaman aralığına tarihlenen, çeşitli formlarda zengin bir grup oluşturması nedeniyle ayrı bir çalışma konusu olarak bu makale ile değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Bu çalışmanın amacı, Hellenistik Dönem'deki, Letoon seramik repertuarına ışık tutmaktır. Yapılan bu çalışmada, Hellenistik Dönem'e ait, Batı Anadolu yerel üretimlerinin yoğun olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle içlerinde Ephesos, üretimi seramiklerin varlığı dikkat çekmektedir. Hellenistik Dönem seramikleri içerisinde ele geçen en yoğun grup; kabartmalı kalıp yapımı kâselerdir. İkinci yoğunluğa sahip gruplar ise; Batı Anadolu üretimi ekhinus kâseler ile içe dönük dudak profilli tabaklardır. Lykia Bölgesi'deki Hellenistik Dönem'deki seramik ticareti ve kentler arasındaki ilişkiler, sistemli kazı ve seramik çalışmalarının yürütüldüğü diğer kentlerle paralellik göstermektedir. Bu sonuçlar ışığında, ticarete ve kentler arasındaki ilişkilere bir bakış sağlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Letoon • Lykia • Hellenistik Dönem Seramikleri • Seramik Ticareti

Abstract: The road reaching to Letoon from the plain, passes next to the theatre which is the first large scale construction relic in this direction we have today, and heads towards the center. The western rocky slope of Tümütüm Hill where the theatre leans against, forms a natural set along the east side of plain where the residential area is located. The slope extends from north to south in a settlement plan that offers different sections which serve to various functions and formed step by step related to a general design that is consisted of individual buildings. Under the light of the investigations carried out on the hill in the context of Letoon research, it has been observed that the some of the wall remains at the edge of the western slope from the theater to the city are partly showing structural characteristics of terracing. Therefore various excavations have been carried out in this area, since 2015. A dense part of ceramics belonging to the chronology from the Hellenistic Period and left behind in above mentioned studies is the subject of this article after four seasons. Although the conceptual connection of the ceramics derived from the land slide residues, to the terrace walls or the Late Antique Site is weak on the basis of the unclear finding statue, their evaluation with-in this article as a separate study topic was deemed appropriate in regard to their origination of a rich group of various forms dated to a wide time interval. The aim of this study is to shed light on the Letoon ceramic repertoire, in the Hellenistic Period. It is reached to a conclusion that The Western Anatolia Local Production was intensified in the Hellenistic Period especially Ephesos, ceramics are remarkable. The most intense group in the Hellenistic Period ceramics is the embossed and moulded bowls. Second intense group includes both Anatolian Production of echinus bowls and rolled rim plates. The ceramic trade in the Hellenistic Period in the Lycian Region and the relations between the cities are in parallel with the cities where systematic excavations and ceramic studies are carried out. In line with these results, it has been tried to provide an overview of trade and relations between cities.

Keywords: Letoon • Lykia • Hellenistic Ceramics • Ceramic Trade

* Dr. Öğr. Üyesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kampüs, Hatay.

0000-0001-5803-5386 | ozdilek.banu@gmail.com

Teras duvarlarının kazısı 2016-2017 senelerinde tarafımdan yapılmıştır. Bu alanın kazısının gerçekleştirilmesi ve kazıdan çıkan malzemenin tarafımdan değerlendirilmesine yönelik izin ve destekleri için kazı başkanı, Prof. Dr. Sema Atik Korkmaz'a gönülden teşekkür ederim.

Letoon Kutsal Alanı, antik Lykia Bölgesi'nin batı kesiminde, günümüzde Teke Yarımadası olarak adlandırılan alanda, Muğla ili, Seydikemer İlçesi, Kumluova Mahallesi'nde yer alır¹. Letoon; kuzey doğusunda bulunan Ksanthos, güneyinde bulunan Patara ve tüm Lykia Bölgesi'nin kutsal merkezidir. Kutsal alanın zenginliği, bölgenin en geniş vadisi Eşen'in bu bölgede bulunmasından ve Akdeniz'e açılan limanların buraya yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Akdeniz'de önemli bir liman olan Patara'nın yakın komşusu olması nedeniyle deniz ticareti ile bölgeye gelen ithal ürünlere erişimi kolaydır. Bu makalenin konusunu oluşturan seramikler, Letoon'da bulunan teras duvarları kazısından ele geçen malzemelerdir. Teras duvarları tepe boyunca 4 kotta devam etmektedir². Teras duvarlarının bulunduğu kesimde, kazısı 2015 başlayan, 2016 senesinde tamamlanan, basamaklı kutsal alanı olduğu düşünülen bir alan ortaya çıkarılmıştır³ (Fig. 31). Akropolde, Arkaik ve Klasik Dönem yerleşimleri bulunur⁴. Teras duvarlarının toprak dolgusu içerisinde az sayıda Arkaik ve Klasik, yoğunlukla Hellenistik Dönem seramikleri, tepeden akıntı ile gelmiş olup, bu alandaki erken dönem yerleşimini işaret etmeleri açısından önemlidir. Tümtüm Teras duvarlarının kazısı 2015 senesinde başlatılmış olup, bu çalışmalar halen devam etmektedir (Fig. 31). Bu konuyla ilgili olarak bir makale yazılmıştır⁵. Teras Duvarlarının 2017 senesinde kazılan bölümü, tiyatronun güney *analemma* duvarına bitişik olarak başlayan yaklaşık 10 m. uzunluğunda devam eden kısımdır (Fig. 31, Fig. 32). Teras Duvarlarının bu bölümünün erken evresi Hellenistik Dönem'de inşa edilmiş olmalıdır. Fakat duvarın bu bölümünün erken evresi yıkılmış olup, Geç Roma Dönemi'nde olasılıkla önüne yaşamsal mekânların yapıldığı, 10 m'lik kısmı yeni baştan inşa edilmiştir (Fig. 31, Fig. 32). Teras Duvarları, önlerine inşa edilen mekânların arka duvarlarını oluşturur (Fig. 31, Fig. 32). Söz konusu çalışmalarda geride bırakılan dört sezonun ardından buluntu yoğunluğunu oluşturan, Hellenistik Dönem'e ait seramiklerin bir kısmı ise bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Seramiklerin tepeden akıntı ile gelen toprak içerisinden ele geçen belirsiz buluntu durumu dolayısıyla teras duvarı ve Geç Antik Dönem Mekânları ile bağlarının zayıf görülmesine karşın geniş zaman aralığına tarihlenen, çeşitli formlarda zengin bir grup oluşturması nedeniyle ayrı bir çalışma konusu olarak bu makale ile değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Bu çalışmanın amacı Hellenistik Dönem'deki süreçte, Letoon seramik repertuarına ışık tutmaktır. Seramikler form, hamur-astar ve bezeme özelliklerine göre ayrılarak kronolojik bir dizinde verilmiştir. Değerlendirilen formlar; Hellenistik Dönem'den; kantharos, sığ sos tabağı "*Pyre saucer*", yuvarlatılmış ağız kenarlı tabaklar, sarkık dudaklı kalınlaştırılmış kenarlı sığ tabak, yuvarlatılmış ağız profilli tabaklar, *ekhinus* kâseleri, dışa dönen dudak profilli kâseler, kalıp yapımı kabartmalı kâseler, "*TI kulplu*" kâselerdir. Seramiklerin formları analogi yolu ile hamur-astar özellikleri ise "Munsell Soil Chart" kataloğuna göre belirlenmiştir. Ele geçen seramiklerin üretim merkezleri önerisi ise, benzer örneklerle yapılan analogik değerlendirmelere göre yapılmıştır.

¹ Letoon kentinin kazısı 2011 yılından bu yana Prof. Dr. Sema Atik-Korkmaz tarafından yürütülmektedir. Bk. Atik-Korkmaz 2013, 201-217; Atik-Korkmaz 2016, 186-205.

² Özdilek, Demirtaş – Daşdemir 2018, 405-420.

³ Bu alanda başka bir çalışma konusu olarak yayına hazırlanmaktadır.

⁴ Yüzey gözlemlerinde tapınağı anımsatan ölçülerde bir yapı, ana kaya hibrid mekânlar, ışıklar şarap ezme tekneleri gibi yapılar bulunur.

⁵ Özdilek – Korkmaz-Atik 2018.

Kantharoslar⁶

Antik dönem içki kabı olarak kullanılan kantharosların; ağız çapları yaklaşık 15 cm. civarındadır. Kantharoslar yüksek gövdeli, ayaklı ve çift dikey kulpludurlar. Kupları ağız hizasını aşmakta, kabın gövdesinin alt kısmına kadar inmektedir. Kantharosların da farklı formları bulunmakta olup, kap-kantharos ya da *kyliksois kantharoslar kyliks* kabına benzer, gövdeleri “S” profiline sahiptir. Letoon’dan 7 adet kantharosa ait olabilecek parça ele geçmiştir.

Kantharos Fig. 1: Dışa açılan dudak ve boyunda iç bükey “S” profili yapan kantharoslara ait bir parça olabilir. Hamuru ince, katkısız ve iyi pişmiş olup, siyah parlak astarı bulunmaktadır. Bu özellikleriyle İthal Attika üretimi olduğu düşünülmektedir. Atina⁷, Ephesos⁸ ele geçen benzer örneklerle göre; bu örnek MÖ IV-MÖ III. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 1

Ölçüler: Ağız Ç. 10 cm

Korun. Yük. 2 cm

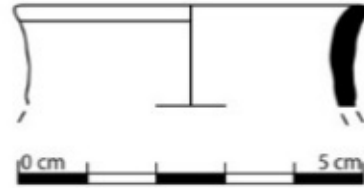
Hamur Rengi: 5 YR 7/8 reddish yellow.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur-Astar Tanımı: İnce, katkısız, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah parlak astarı bulunur.

Benzerleri: Rotroff 1997, Fig. 4-5; Mitsopoulos-Leon 1991, 80, Taf. 100, F49.

Tarihleme: MÖ IV-MÖ III. yüzyıl.

Kantharos Fig. 2: Ele geçen bu parça olasılıkla kantharos gövdesine aittir. Attik kantharosları üzerindeki bu bezeme metal kaplarda görülen işçiliktir. Klasik formu, Attika üretimi, gövdesi yivli, siyah, parlak astarlı örneklerin yerel üretimidir. Yerel üretim olduğu, gri hamur rengi ve siyah mat astar özelliklerinden anlaşılmaktadır. Benzer örnekleri Atina Agorası⁹, Halikarnassos¹⁰, Patara’dan¹¹ ele geçmiştir. Bu örnekler ışığında MÖ IV. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 2

Ölçüler: Korun. Yük. 3cm

Hamur Rengi: 5YR 6/1 gray.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur-Astar Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah mat astarı bulunur.

Benzerleri: Rotroff 1997, Pl. 1, 6; Dündar – Işın 2015, 206, Fig. 8; Sparkes – Talcott 1970, Fig. 7, No. 704; Vaag 2002, Pl. 12, D13, Pl. 35, Fig. 12.

⁶ Kantharoslar, Hellen vazo sanatında tanrı Dionysos’la ilişkilendirilmiş olup, tanrının kullandığı şarap kadehi olarak tasvir edilmiştir. Bk. Akkurnaz 2016, 115-117; Delemen – Çokay-Kepçe 2009, 12.

⁷ Rotroff 1997, Fig. 4-5.

⁸ Mitsopoulos-Leon 1991, 80, Taf. 100, F49.

⁹ Rotroff 1997, Pl. 1, Fig. 6.

¹⁰ Vaag, Nørskov – Lund 2002, Pl. 12, D13.

¹¹ Dündar – Işın 2015, 206, Fig. 8.

Tarihleme: MÖ IV. yüzyıl.

Kantharos Fig. 3: Letoon örneği kantharoslarda görülen yivli bir bezemeye sahiptir. Ele geçen parçanın gövdeye ait küçük bir parça olması nedeniyle kesin bir şey söylemek güçtür. Hamuru gri renkli, kum, mika katkılı ve pişkin olması ile Batı Anadolu Bölgesi yerel özellikleri göstermektedir. Benzer örnekler, Ephesos¹² ve Pergamon'dan ele geçmiştir¹³. Parçanın korunan kısmından kantharosun profil gelişimini çıkarmak mümkün olmadığından ancak gövdesi üzerinde bulunan sık ve dar yivlerle bir sonuca varılabilir. Benzer yivlerin bulunduğu kantharos örneklerine göre tarihleme geniş bir zaman aralığında tutulmuş olup, buna göre bu örnek MÖ IV. yüzyıl sonundan - MÖ II. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 3

Ölçüler: Korun. Gen. 5cm Korun. Yük. 4,5 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 gray.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur yapısı görülür.

Benzerleri: Gassner 1997, Taf. 11, Abb. 176, Res. 181; Mitsopoulos-Leon 1991, B 30, Taf. 28; Schäfer 1968, Taf. 51, G4.

Tarihleme: MÖ IV. yüzyılın sonu - MÖ II. yüzyıl.

Kantharos Fig. 4: Bu örnek kantharosun mahmuzlu kulp bölümüne ait bir parçadır. Hamur rengi ve astar özelliklerinden (kahverengimsi kırmızı) dolayı, Batı Anadolu üretimi olduğu düşünülmektedir. Benzer örneği Atina Agorası¹⁴, Ephesos¹⁵ ve Patara'dan¹⁶ ele geçmiştir. Bu örnekler ışığında MÖ IV. yüzyılın son çeyreği ile MÖ III. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 4

Ölçüler: Ağız Ç. 8,5 cm Korun. Yük. 2 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 8/4 pink.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black/ brown.

Hamur Tanımı: İnce, katkısız, iyi pişmiş hamur yapısı görülür.

Benzerleri: Rotroff 1997, Fig. 14, Nr. 180; Dereboylu 2003, Pl. XLV, BY 16; Vaag 2002, Pl. 35, 11; Işın 2008, Taf. 38, 4; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 30, B33.

Tarihleme: MÖ IV. yüzyılın son çeyreği ile MÖ III. yüzyıl.

Kantharos Fig. 5: Kantharosa ait mahmuzlu kulp parçasıdır. Hamur ve astar özelliklerinden dolayı Anadolu yerel üretimi olduğu anlaşılmıştır. Benzer örneği Atina Agorası¹⁷, Ephesos¹⁸ ve Pata-

¹² Gassner 1997, Taf. 11, Res. 176, Res. 181; Mitsopoulos-Leon 1991, B 30, Taf. 28.

¹³ Schäfer 1968, Taf. 51, G4.

¹⁴ Rotroff 1997, Fig. 14, Nr. 180.

¹⁵ Mitsopoulos-Leon 1991, 36, Taf. 30.

¹⁶ Işın 2008, 160, Taf. 38, 4.

¹⁷ Rotroff 1997, Fig. 14, Nr. 180.

ra'dan¹⁹ ele geçmiştir. Bu örnek benzerleri ışığında, MÖ IV. yüzyılın son çeyreği ile MÖ III. yüzyıla tarihlenebilir.

Kantharos Fig. 5: Bu örnek kantharosun tekerlek formunda latince terminolojide “rotelle” olarak adlandırılan kulp bölümüdür. Halka formundaki kulbun üzerinde yuvarlak formlu çıkıntılar bulunmaktadır. Hamur ve astar özelliklerinden dolayı Anadolu yerel üretimi, olasılıkla Pergamon'a ait olabileceği düşünülmektedir. Atina Agorası²⁰, Pergamon²¹, Ephesos²² ve Halikarnassos'tan²³ ele geçen benzerleri ışığında, bu örnek MÖ III. yüzyılın son çeyreği - MÖ II. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 5

Ölçüler: Korun. Yük. 4 cm.

Hamur Rengi: 5YR 6/1 gray.

Astar Rengi: 5YR 4/1 dark grey.

Hamur Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur.

Benzerleri: Rotroff 1997, Fig. 17, 256; Vaag 2002, Pl. 40, J42; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 25, B19; Schäfer 1968, Taf. 9, D26.

Tarihleme: MÖ III. yüzyılın son çeyreği - MÖ II. yüzyıl.

Mahmuz Kulplu Cup-Kantharos Fig. 6-7: Bu gruba giren kantharosların gövde profili yay çizmektedir. Genel form olarak dudak profili içe dönük olabilmektedir. Rotroff tarafından bu grup skyphosun çeşitlemesi olarak değerlendirilmektedir. Attika'dan ele skypos/cup – kantharoslar MÖ III. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenir. Letoon'dan bu gruba giren iki örnek ele geçmiştir. Bunlardan Fig. 6, cup- kantharosa ait olduğu düşünülen yuvarlak formlu mahmuzlu kulp parçasıdır. Kahverengituruncu astarlıdır. Benzer örnekler Ephesos, Nagidos, Tarsus, Samaria, Tlos'tan ele geçmiştir. Benzerleri ışığında, bu örnek MÖ III. yüzyılın sonu- MÖ II. yüzyıla tarihlenir. Fig. 7 örneğinin de cup-kantharosa ait mahmuzlu kulp parçasıdır. Pembe hamur rengi ve siyah mat astar özelliklerinde dolayı Anadolu yerel üretimi olabileceği düşünülmektedir. Benzer örnekleri Atina, Korinth, Ephesos, Tarsus, Nagidos'tan ele geçmiştir. Bu seramiklerle yapılan karşılaştırmalar sonucunda Letoon örneği MÖ III. yüzyılın sonu- MÖ II. yüzyıla tarihlenmektedir.

Fig. 6

Ölçüler: Korun. Yük. 3,5 cm.

Hamur Rengi: 7,5 YR 6/6 reddish yellow.

Astar Rengi: 2,5 YR 4/8 red.

Hamur-Astar Tanımı: İnce, katkısız, iyi pişmiş hamur yapısı görülür.

Benzerleri: Semeraro 2003, Pl. LVI, Nr. 4; Işın *et al.* 2015, 198, Nr. 14; Durukan – Körsulu 2007, 192, Kat. No. 27-33; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 28-32, B30-B38; Işın *et al.*

¹⁸ Mitsopoulos-Leon 1991, 36, Taf. 30.

¹⁹ Işın 2008, 160, Taf. 38, Nr. 4.

²⁰ Rotroff 1997, Fig. 17, 256.

²¹ Schäfer 1968, Taf. 9, D26.

²² Mitsopoulos-Leon 1991, 33-35, Taf. 25, B19.

²³ Vaag, Nørskov – Lund 2002, Pl. 40, J42.

2015, 198, Nr. 14; Jones 1950, Fig. 181, 83 A-C; Crowfoot 1957, 242 Fig. 46, 5-6, Fig. 39, 4.

Tarihleme: MÖ III. yüzyılın sonu-MÖ II. yüzyıl.

Fig. 7

Ölçüler: Korun. Gen. 3, 5cm Korun. Yük. 2 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 8/4 pink.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur –Astar Tanımı: İnce, az katkılı iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah astarı mattır.

Benzerleri: Rotroff 1997, Fig. 12, 163; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 28-32, B30-B38; Jones 1950, Fig. 181, 83, A-C; Edwards 1975, 378-379; Durukan – Körsulu 2007, 159 vd., Kat. No. 27-33.

Tarihleme: MÖ III. yüzyılın sonu- MÖ II. yüzyıl.

Tabaklar

Letoon'da Hellenistik Dönem seramikleri içerisinde görülen tabak formları; sığ sos tabağı “*pyre saucer*”, yuvarlatılmış ağız kenarlı tabaklar, sarkık dudaklı kalınlaştırılmış kenarlı sığ tabak ve yuvarlatılmış ağız profilli İonia tabaklarıdır.

Sığ Sos Tabağı

“*Pyre kapları*” olarak adlandırılan bu seramikler sadece Attika Bölgesi'nden ele geçmiş olup, özellikle kazıları uzun yıllar boyunca gerçekleştirilen Atina Agorası'nda ortaya çıkarılmış olup, Rotroff tarafından (ayrıca bir çalışma konusu olarak seçilen bu grubun), Atina'ya özgü, özellikle dinsel gömü ritüelleriyle (kremasyon gömü) ilişkili, evsel esrarengiz ritüeller kapsamında, mezarlık alanlarına adak olarak bırakıldığı söylenmektedir²⁴. *Pyre* seramik grupları içerisinde bulunan kaplar; *lopation*, *chytridion*, *lekanis*, sığ tabaklar, şerit kuplu tabaklar, profilli dudak kenarlı tabak ve kapaklı kâselerdir.

Sığ Sos tabağı / “*Pyre saucer*” Fig. 8: İçe dönen düz dudak, oldukça sığ, hafif iç bükey eğimli, tabak formudur. Kaidesi bulunmaz. Letoon'dan ele geçen örneğin benzeri Atina Agorası'nda bulunmuştur²⁵. Atina Agorası'ndan ele geçen örneğin hamur ve astar özellikleri, Letoon örneğiyle de benzeşmektedir. Benzerleri ışığında, Letoon örneği MÖ IV. yüzyılın son çeyreğine tarihlenir²⁶.

Fig. 8

Ölçüler: Ağız Ç. 16 cm

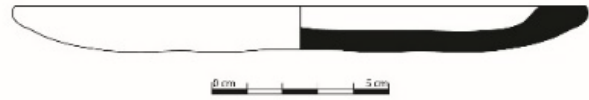
Korun. Yük. 1,5 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/6 reddish yellow.

Astar Rengi: 2.5 YR 4/8 red.

Hamur-Astar Tanımı: Kireç katkılı hamuru vardır. Kırmızı mat astarı bulunur.

Benzerleri: Rotroff 1997, 215, 385, Fig. 87, Nr. 1463; Rotroff 2013, 1-7, Fig. 3.

²⁴ Rotroff 2013, 1-7.

²⁵ Rotroff 1997, 214, 385, Fig. 87, Nr. 1463.

²⁶ Rotroff 1997, 385, Fig. 87, Nr. 1463.

Tarihleme: MÖ IV. yüzyılın son çeyreği.

Yuvarlatılmış Ağız Kenarlı Tabaklar

Yuvarlatılmış ağız kenarlı tabaklar, servis, yemek tabağı ve içki kâsesi gibi farklı amaçlarda kullanılmış olup²⁷, MÖ IV. yüzyıla tarihlenen en erken örnekleri Attika'da bulunmuştur²⁸. Tüm Hellenistik Dönem boyunca oldukça popüler olup, Erken Hellenistik Dönem'le birlikte ithal edilmiştir²⁹. Tabakların tondolarında palmet ve rulet baskısı bulunmaktadır³⁰. MÖ IV. yüzyılın ikinci yarısındaki erken örneklerin boyutları küçük üretilirken, MÖ IV. yüzyıl sonundan, MÖ III. yüzyıl sonuna kadar boyutları daha büyük olan tabaklar popüler olmuştur³¹.

Yuvarlatılmış Ağız Kenarlı Tabaklar Fig. 9, Fig. 10: Letoon ele geçen örnekler, konik gövdeli, derin ve ağız kenarı keskin profillidir. İki örneğin de kaideleri ele geçmemiştir. Bu örneklerin "Çift Daldırma Tekniğinde" astarlandığı görülmektedir. Astarın kabın üzerine eşit ölçüde dağılması yüzünden genellikle tabakların içerisinde koyu renk kalın astar bulunurken, tabakların dışında kahverengiden kırmızıya giden farklı astar renklerinin olduğu gözlemlenmiştir. Bu örneklerin astar ve hamur özelliklerinin Atina'daki örnekler kadar kaliteli olmaması sebebiyle, yerel, siyah-kırmızı astarlı seramikler oldukları düşünülmüştür³². Attika kökenli Hellenistik Dönem'de çok yaygın üretimi olan bu tabakların benzerleri; Atina³³, Pergamon³⁴, Ephesos³⁵, Didyma³⁶, Nagidos³⁷, Tarsus³⁸, Samaria³⁹, Ksanthos⁴⁰, Limyra⁴¹ ve Patara'dan ele geçmiştir⁴². Patara kazılarında ele geçen bazı örneklerin yerel üretim olduğu düşünülmüştür⁴³. Benzerleri ışığında, bu örnekler MÖ II. yüzyılın ilk yarısına tarihlenebilir.

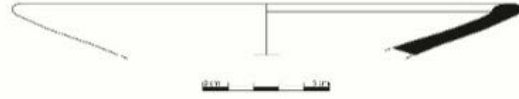
Fig. 9

Ölçüler: Ağız Ç. 20 cm Korun. Yük. 2, 5cm.

Hamur Rengi: 10 YR 8/4 very pale brown.

Astar Rengi: 2, 5 YR 4/8 red brown.

Hamur-Astar Tanımı: Sert, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Tabağın içinde ve dışında daldırma

²⁷ Rotroff 1997, 143.

²⁸ Rotroff 1997, 142.

²⁹ Rotroff 1997, 143.

³⁰ Rotroff 1997, 143.

³¹ Rotroff 1997, 143.

³² Pellegrino 2004, 130.

³³ Rotroff 1997, 142-145, Fig. 47, 661.

³⁴ Schaefer 1968, Taf. 1, C2.

³⁵ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 26, A55.

³⁶ Wintermeyer 2004, Taf. 251-266, 255, 331, Typ Te 4. 16.

³⁷ Durukan – Körsulu 2007, 205, Res. 90.

³⁸ Jones 1950, Fig. 178, d-f, fig. 179, 34, 36, 38.

³⁹ Crowfoot 1957, Fig. 51, 5, 7-8.

⁴⁰ Pellegrino 2004, 131, Fig. 13, 4.

⁴¹ Marksteiner *et al.* 2007, Taf. 16, B. 10.

⁴² Dündar – Rauh 2017, 535 vd.; Işın 2008, Abb. 39, Fig. 4.

⁴³ Işın 2007, 139.

şeklinde astar görülmektedir.

Benzerleri: Dündar – Rauh 2017, 535 vd.; Rotroff 1997, 142-145, Fig. 47, 661; Işın 2007, 139, Fig. 2; Işın 2008, 161, Taf. 39, 4; Pellegrino 2004, 131, Fig. 13, 4; Wintermeyer 2004, Taf. 251-266, 255, 331, Typ Te 4. 16; Pellegrino 2003, 220, Fig. 8, Kat. No. 10; Marksteiner *et al.* 2007, Taf. 16, B.10; Durukan – Körsulu 2007, 205, Res. 90, Res. 91; Jones 1950, Fig. 178, d-f, Fig. 179, 34, 36, 38; Schäfer 1968, Taf. 1, C2; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 26, A55; Crowfoot 1957, Fig. 51, 5, 7-8.

Tarihleme: MÖ II. yüzyılın ilk yarısı.

Fig. 10

Ölçüler: Ağız Ç. 19 cm Korun. Yük. 2 cm.

Hamur Rengi: 7.5 YR 8/7 pink.

Astar Rengi: 2.5 YR 4/8 red.

Hamur-Astar Tanımı: Sert, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Tabağın içinde ve dışında daldırma şeklinde astar görülmektedir.

Benzerleri: Dündar – Rauh 2017, 535 vd.; Rotroff 1997, 142-145, Fig. 47, 661; Işın 2007, 139, Fig.2; Pellegrino 2003, 220, Fig. 8, Kat. No. 10; Pellegrino 2004, 131, Fig. 13, 4; Wintermeyer 2004, Taf. 251-266, 255, 331, Typ Te 4. 16; Marksteiner *et al.* 2007, Taf. 16, B.10; Durukan – Körsulu 2007, 205, Res. 90, Res. 91; Jones 1950, Fig. 178, d-f, Fig. 179, 34, 36, 38; Schäfer 1968, Taf. 1, C2; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 26, A55; Crowfoot 1957, Fig. 51, 5, 7-8.

Tarihlendirme: MÖ II. yüzyılın ilk yarısı.

Sarkık Dudaklı, Kalınlaştırılmış Kenarlı, Sığ Tabak

Sarkık dudaklı, kalınlaştırılmış kenarlı, sığ tabaklar Hellenistik Dönem’de oldukça popüler olan servis tabakları olup, Rotroff bu tip tabakları “Ivy Platter Group” olarak adlandırmış ve Erken Hellenistik Dönem Attika kökenli olduğunu söylemektedir⁴⁴. Tipolojik olarak iki tipe ayrılırlar⁴⁵. Rotroff Tip I’ de değerlendirilen tabakların Doğu Akdeniz’de yaygın olarak ele geçtiğini ve bezemelerinin Attik tabaklarından farklı olarak tabakların tondosunda rozet, palmetler, boyanmış çiçekler ve bunların etrafını çevreleyen rulet bezemeli olduğunu söylemektedir⁴⁶. Rotroff Doğu Akdeniz’de yoğun olarak ele geçmesinden, boya-bezeme ve süsleme özelliklerinden dolayı bu tabakların Doğu Akdeniz’de üretilmiş olabileceğini ileri sürmektedir⁴⁷. I. Tip’te kalın ve yuvarlatılmış bir dudağın iç kısmında derin bir yiv bulunmaktadır. 1. Tip’teki tabakların Atina’da bulunan en erken örnekleri MÖ III. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmektedir⁴⁸. Bu tipteki tabakların yuvarlatılmış ağız kenarlı tabaklardan etkilenecek üretilmiş olduğunu söylemektedir. MÖ II. yüzyılın ortasından itibaren bu tabak formunun yerine yuvarlatılmış ağız kenarlı “offset rim” olarak adlandırılmış tabakaların yer aldığını söylemektedir⁴⁹. II. Tip’te sarkık dudak profili ve sığ gövde profili bulunmaktadır. II. Tip tabaklar Attika’da “thickened edge” olarak adlandırılan sarkık dudaklı ve sığ gövdeli örnekler olup, Attika’da gö-

⁴⁴ Rotroff 2002, 4.

⁴⁵ Rotroff 1997, 142; Hayes 1991, 6 vd.

⁴⁶ Rotroff 2002, 4.

⁴⁷ Rotroff 2002, 99 vdd.

⁴⁸ Rotroff 2002, 99 vdd.

⁴⁹ Rotroff 1997, 153.

rülen en erken örnekleri MÖ V. yüzyılın ortasından, MÖ III. yüzyılın ortasına kadar görülmektedir⁵⁰. Klasik Dönem örnekleri astarsız, Hellenistik Dönem örnekleri Batı Yamacı bezemeli ve tondosunda baskı ve bezeme bulunmaktadır⁵¹.

Sarımsık Dudaklı Kalınlaştırılmış Kenarlı Sığ Tabak Tip II Fig. 11: Letoon örneği ağız ve gövde profilinden oluşmakta olup kaide kısmı korunmamıştır. Kalın cidara sahip sığ tabağın, ağız kenarında ince bir yiv bulunmaktadır. Dışı astarsız, iç kısmı kahverengimsi kırmızı astarlıdır. Bezemesizdir. Letoon örneği bu tip tabakların II. Tipine girmektedir. Doğu Akdeniz’de Tip I’in daha yaygın olduğu görülürken, Tip II formundan daha az ele geçmiştir. Özellikle Doğu Akdeniz’de yoğun olarak ele geçen örnekler Tarsus⁵², Nagidos⁵³, Samaria⁵⁴, Atina⁵⁵, Tel Halaf⁵⁶, Rhodos⁵⁷, Ephesos’tan⁵⁸ ele geçmiştir. Benzerleri ışığında, bu örnek MÖ II-MÖ I. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 11

Ölçüler: Ağız Ç. 19 cm Korun. Yük. 1,5 cm.

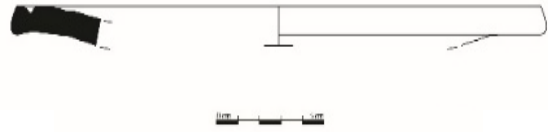
Hamur Rengi: 10 YR 8/4 very pale brown.

Astar Rengi: brown 2.5 YR 4/8 red.

Hamur Tanımı: İnce, katkısız, iyi pişmiş hamur yapısı görülür.

Benzerleri: Jones 1950, 162 Fig. 183, 133-139; Durukan – Körsulu 2007, 210, 211, Kat. No. 114-116; Crowfoot 1957, 243 Fig. 47, 1-2, 7-8; Zoroğlu 2004, 301 Nr. 3-5 pl. 107, 2-4, Nr. Nr. 15-16, pl. 110; Rotroff 1997, Fig. 45, 623-627; Rotroff 2002, 99-101, Fig. 2-4; Mitsopoulos-Leon 1991, 39, Taf. 46, B96-B97.

Tarihlendirme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

Siyah Astarlı Yuvarlatılmış Ağız Profilli Tabaklar (İonia Tabakları)

Siyah astarlı, az miktarda kum ve mika katkılı, hamur turuncudan, pembeye giden renkteki, İonia üretimi geniş ağız ve kaide çaplarına sahip tabaklara ait dudak parçalarıdır. Yerel Batı Anadolu üretimi örneklerle benzerdir. Ephesos⁵⁹, Pergamon⁶⁰, Atina Agorası⁶¹, Stobi⁶², Tarsus⁶³, Andriake’den⁶⁴

⁵⁰ Rotroff 1997, 142.

⁵¹ Rotroff 1997, 142.

⁵² Jones 1950, 162 Fig. 183, 133-139.

⁵³ Durukan – Körsulu 2007, 210, 211, Kat. No. 114-116.

⁵⁴ Crowfoot 1957, 243 Fig. 47, 1-2, 7-8.

⁵⁵ Rotroff 1997, Fig. 45, 623-627.

⁵⁶ Rotroff 2002, 99-101.

⁵⁷ Rotroff 2002, 99-101.

⁵⁸ Mitsopoulos-Leon 1991, 39, Taf. 46, B96-B97.

⁵⁹ Mitsopoulos-Leon 1972-75, 499, Taf. 1, G; Meriç 2002, Taf. 11, K98.

⁶⁰ Schäfer 1968, Taf. 1, A3.

⁶¹ Rotroff 1997, Fig. 95, Nr. 1575

⁶² Anderson-Stojanovic 1992, Lev. 12, 65.

⁶³ Jones 1950, Res. 188, A.

⁶⁴ Özdilek 2015, 102, Fig. 32a, 32b, 32c.

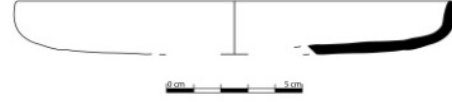
ele geçmiştir. MÖ II. yüzyılın sonu - MÖ I. yüzyılın ilk çeyreğine ait olabilirler⁶⁵. İçe dönük dudaklı geniş ağız çapına sahip siyah astarlı, gri hamurlu üretim tabaklardan, Stobi yayınında, Anderson-Stojanovic tarafından *sigillata*ların bir türevi olarak bahsedilmiştir⁶⁶. DSA Grubu, kırmızı astarlı örnekleri Knossos⁶⁷, Apameia⁶⁸ gibi merkezlerde Erken Roma Dönemi'nde görülmektedir.

Fig. 12

Ölçüler: Ağız Ç. 38cm Korun. Yük. 3cm

Hamur Rengi: 7.5 YR 8/7 pink.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur-Astarı Tanımı: Kum ve kireç katkılı iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah mat astarı vardır.

Benzerleri: Mitsopoulous – Leon 1991, Taf. 94, F7; Rotroff 1997, Fig. 95, Nr. 1575; Vanderhoeven 1989, 128, Nr. 36; Jones 1950, Fig. 188, A; Anderson-Stojanovic 1992, Pl. 13, Nr. 69.

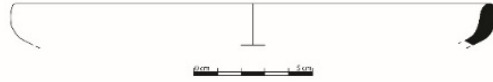
Tarihleme: MÖ II. yüzyılın sonu - MÖ I. yüzyılın ilk çeyreği.

Fig. 13

Ölçüler: Ağız Ç. 20 cm Korun. Yük. 1,5 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 gray.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur-Astarı Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş bir hamur yapısı görülür. Siyah mat astarı bulunur.

Benzerleri: Mitsopoulous-Leon 1991, Taf. 94, F1; Rotroff 1997, Fig. 95, Nr. 1575; Meriç 2002, Taf. 11, K 100, Anderson-Stojanovic 1992, Pl. 12, 65; Vanderhoeven 1989, 127, Nr. 22.

Tarihleme: MÖ II. yüzyılın sonu-MÖ I. yüzyılın ilk çeyreği.

Kâseler

Letoon'da Hellenistik Dönem seramikleri içerisinde görülen kâse formları, *ekhinus* kâseleri, dışa dönük dudaklı kâseler, kalıp yapımı kabartmalı kâseler, *Π kulplu* kâseler ve çark yapımı ruletli kâselerdir.

Ekhinus Kâseleri (İçe Dönük Dudaklı Kâseler)

İç bükey ağızlı kâse tipi olup, formu deniz kestanesi ve Dor başlığındaki *ekhinusu* hatırlattığı için bu isim verilmiştir⁶⁹. Ekhinus kâseler; MÖ V. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Korinth'de görülmeye başlar⁷⁰, Attika seramiğinde ise, Klasik Dönem'de görülür, MÖ IV. yüzyılda popüler olur⁷¹. Ekhinus kâselerin iki tipi bulunur. I. Tip, geniş ve alçak kâselerin tondosunda baskı bezemeli, gövde ile kai-

⁶⁵ Mitsopoulous-Leon 1972-75, 499, Abb. 1, G; Rotroff 1997, Fig. 95, Nr. 1575.

⁶⁶ Anderson-Stojanovic 1992, Pl. 13, Nr. 69.

⁶⁷ Hayes 1971, 254, Fig. 3, Nr. 1.

⁶⁸ Vanderhoeven 1989, 128, Nr. 36.

⁶⁹ Delemen – Çokay-Kepçe 2009, 9.

⁷⁰ Edwards 1975, 29 vd.

⁷¹ Rotroff 1997, 161.

denin birleşim yerinde erken örneklerde bir bant bulunur⁷². II. Tipteki kâseler derin, baskı bezeme ve bant bulunmayan örneklerden oluşmakta olup bu örnekler MÖ III. yüzyılda ilk tipin yerini almışlardır⁷³. Hellenistik Dönem'de en yoğun görülen kâse formları içerisinde moda olmuştur⁷⁴. Kâseler içe dönen bir dudak profiline sahip olup, kaideye doğru dış bükey bir kavisle devam ederler⁷⁵. Halka kaideleri yüksek ve dışa açılır formdadır⁷⁶. Siyah astar kâsenin iç yüzeyini tamamen kaplarken, dış kısımda gövde ortasına kadar uygulanmaktadır. Astar rengi genellikle siyah veya kırmızımsı kahverengidir. Bazı örneklerde rulet bezeme ve baskı palmetlerin kullanıldığı görülmektedir. Anadolu'da, Attika ile ilişkisi kesildiğinde yerel gelişime sahip bir form halini almıştır. Erken Hellenistik Dönem'de, formun dudak yapısında hafif kavisle birlikte inen bir eğim görülmektedir. Hellenistik Dönem'in ortalarına doğru içe dönük olan ağız kenarı daha da daralır ve kâseler genellikle daha küçük boyutta yapılıdır.

Sığ Ekhinus Kâse Fig. 14: Bu örnek diğer ekhinus kâselerine (Fig. 15, Fig. 16) göre daha küçük boyutlu ve sığdır. Sığ ekhinus kâseler, Atina Agorası'nda Klasik Dönem'den itibaren üretilmeye başlanmış, olup Hellenistik Dönem'e kadar üretilmiş olup, 50 örneği ele geçmiştir⁷⁷. Boyutları değişkenlik göstermekte olup, boylarına göre üç gruba küçük, orta ve büyük boy olarak ayrılmışlardır. Boylarına göre farklı işlevlerle kullanılmışlardır. Çapları 11-15 cm olan küçük örnekleri kişisel kullanıma yönelik yemek servis kapları olarak kullanılmışlardır⁷⁸. MÖ IV. yüzyıldaki örnekler iki grupta değerlendirilirler. 1. Tipte tabanında baskı bezeme bulunan ve kaide birleşim yerinde bant olan örnekler erken örneklerdir. Sığ ekhinus kâse formları MÖ IV. yüzyılda tercih edilirken MÖ III. yüzyılda derin ekhinus kâseleri sığ kâselerin yerini almıştır. Klasik gelenekte üretilen sığ kâselerin Hellenistik Dönem'de formları daha sadeleşmiş, baskısız ve bantsız yapılmışlardır. Erken Hellenistik Dönem'deki süreçten sonra yaygın kullanımı azalmıştır⁷⁹. Letoon'dan ele geçen bu örnek II. Tip, içe çekik ağızlı, sığ gövdeli, baskı bezemesiz ve bantsız kâseler grubuna girmektedir⁸⁰. Letoon örneğinin ağızdan itibaren yarıya kadar astarlandığı görülmektedir. Atina Agorası'nın konteksinde bu kâselerin en son kullanım evresi MÖ II50 yıllarıdır⁸¹. Benzer örnekleri; Atina Agorası⁸², Patara⁸³, Knidos⁸⁴, Metropolis⁸⁵, Elaiussa Sebaste⁸⁶, Limyra'dan⁸⁷ ele geçmiştir. Letoon'dan ele geçen bu örneklerin cıdarları ağız kenarından itibaren düz ve ince olan örnekler içerisinde olup bunlar benzer örneklere

⁷² Rotroff 1997, 161.

⁷³ Rotroff 1997, 161.

⁷⁴ Rotroff 1997, 161.

⁷⁵ Rotroff 1997, 162.

⁷⁶ Rotroff 1997, 162.

⁷⁷ Rotroff 1997, 161.

⁷⁸ Rotroff 1997, 161 vd.

⁷⁹ Rotroff 1997, 161.

⁸⁰ Rotroff 1997, 162.

⁸¹ Rotroff 1997, 162.

⁸² Rotroff 1997, Fig. 62, Nr. 992.

⁸³ Işın 2007, 142, Fig. 6; Dündar-Rauh 2017, 540, Fig. 40, 20.

⁸⁴ Doksanaltı 2014, Pl. 115, Nr. 5; Doksanaltı 2006, K20a.

⁸⁵ Gürler 2003, Pl. IX, A2.

⁸⁶ Equini Schneider-Morselli 2013, 274, Pl.4, 14.

⁸⁷ Marksteiner vd. 2007, Taf. 16, B 7.

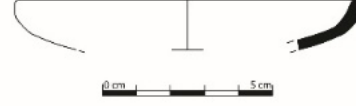
göre MÖ III-MÖ II. yüzyıl arasında tarihlenebilirler⁸⁸.

Fig. 14

Ölçüler: Ağız Ç. 10 cm Korun. Yük. 2 cm.

Hamur Rengi: 7.5 YR 8/7 pink.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur-Astar Tanımı: Orta pişimli, katkısız hamuru ve siyah mat astarı vardır.

Benzerleri: Rotroff 1997, Fig. 62, Nr. 992; Işın 2007, 142, Fig. 6; Dündar-Rauh 2017, 540, Fig. 40, 20; Equini Schneider-Morselli 2013, 274, Pl. 4, 14; Ferrazzoli 2013, 274, Pl. 4, 11; Doksanaltı 2014, Pl. 115, Nr. 5; Gürler 2003, Pl. IX, A2; Marksteiner vd. 2007, Taf. 16, B 7; Doksanaltı 2006, K20a.

Tarihleme: MÖ III-MÖ II. yüzyıl.

Derin Ekhinus Kâseleri Fig. 15, Fig. 16, Fig. 17: Letoon'dan 3 adet içe çekik ağızlı derin kâse ele geçmiştir. "Ekhinus kâse, Atina'nın örneklerinde, II. Tip'indeki içe çekik ağızlı, derin gövdeli, baskı bezemesiz ve bantsız kâseler grubuna girmektedir⁸⁹. Letoon'dan ele geçen bu örneklerin cidarları ağız kenarından itibaren düz ve ince olan örnekler içerisinde olup bunlar Atina Agora'sında MÖ III-MÖ I. yüzyıl arasında tarihlenmiştir⁹⁰. Astarları siyah ve kırmızı renkli olan örneklerin, Hellenistik süreçle birlikte iki renkli üretildiği bilinmektedir⁹¹. Letoon'dan ele geçen Fig. 14, Fig. 15 örneklerinin astarları koyu kahverengimsi siyahtır. Fig. 16 örneği ise yine aynı II. Tip gruba girmekte olup, tamamen kırmızı astarlı olarak üretilmiştir. Hellenistik Dönem kâselerinin en belirgin özellikleri gövdelerinin derin olmasıdır. Hellenistik Dönem'in başlangıcında, sonuna kadar tüm antik dünyada sevilerek kullanılan bu kâse formunun Erken Roma Dönemi DSA Grubu seramiklerinde Hayes Form 20'de kullanılmaya devam edildiği görülmektedir⁹². İçe çekik kâselerin benzerleri Atina Agorası'nda⁹³, Korinth⁹⁴, Knossos⁹⁵, Pergamon⁹⁶, Nagidos⁹⁷, Elaiussa Sebaste⁹⁸, Antiokheia⁹⁹, Ephesos¹⁰⁰, Didyma¹⁰¹, Halikarnassos¹⁰², Knidos¹⁰³, Limyra¹⁰⁴, Patara¹⁰⁵, Ksanthos¹⁰⁶ gibi merkezlerde ele geçmiştir-

⁸⁸ Rotroff 1997, 163, Fig. 62, 992.

⁸⁹ Rotroff 1997, Fig. 63, 1012.

⁹⁰ Rotroff 1997, 163.

⁹¹ Rotroff 1997, Fig. 63.

⁹² Hayes 1985, Tav. III, 8.

⁹³ Rotroff 1997, Fig. 63, 1019, 1020, 1021.

⁹⁴ Edwards 1975, 29 vd. Pl. 2, 15-71.

⁹⁵ Eiring 2001, 99, Fig. 3.3, n, o.

⁹⁶ Schäfer 1968, Taf. 4, C17.

⁹⁷ Durukan – Körsulu 2007, Kat. No. 45-54.

⁹⁸ Equini Schneider-Morselli 2013, 274, Pl. 4, 14.

⁹⁹ Waagé 1948, 15 pl. Pl. III, 70-80.

¹⁰⁰ Mitsopoulos-Leon 1991, 18, Taf. 1-3, A1-A14; Gassner 1997, 39 vd., Taf. 4, Nr. 63-76.

¹⁰¹ Wintermeyer 2004, 248 Abb. 351-364, 364 525, Typ Sch 1. 10.

¹⁰² Vaag, Nørskov – Lund 2002, Context K, K130.

¹⁰³ Doksanaltı 2014, Pl. 115, Nr. 5.

¹⁰⁴ Marksteiner *et al.* 2007, Taf. 16, B9.

¹⁰⁵ Dündar – Rauh 2017, 540; Işın 2007, 142, Fig. 6.

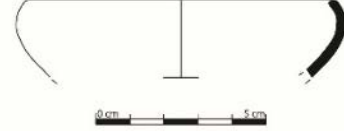
tir. Benzer örnekler Hellas'tan, Doğu'daki kentlere kadar hemen hemen tüm Hellenistik merkezlerde bulunmakta olup, kâselerin kendi içindeki form çeşitliliğine ve ele geçtikleri kontekstlerine göre MÖ III-MÖ I yüzyıl arasına tarihlenmektedir. Letoon örnekleri hamur renkleri ve astarlarındaki özensizlikten dolayı Lykia Bölgesi'nin yerel üretimleri olabilirler. Letoon Teras duvarı kazılarında belli bir buluntu konteksi bulunmamasından dolayı bu örneklerin geniş bir zaman aralığı olarak MÖ III-MÖ I. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 15

Ölçüler: Ağız Ç. 9,5 cm Korun. Yük. 3 cm.

Hamur Rengi: 7.5 YR 8/7 pink.

Astar Rengi: 2.5 YR 4/8 red ile 2.5 YR 3/3 dark reddish brown.

Hamur-Astar Tanımı: Orta pişimli, kum katkılı hamur yapısı görülür. Fırınlamadan dolayı astar kırmızıdan, kahverengi kırmızı tonlarında değişmektedir.

Benzerleri: DüNDAR – RAUH 2017, 540; IŞIN 2007, 142, Fig. 6; ROTROFF 1997, Fig. 63, 1019, 1020, 1021; EDWARDS 1975, 29 vd. pl. 2, 15-71; EIRING 2001, 99, Fig. 3.3, n, o; SCHÄFER 1968, Taf. 4, C17; DURUKAN – KÖRSULU 2007, Kat. No. 45-54; EQUINI SCHNEIDER-MORSSELLI 2013, 274, Pl.4, 14; WAAGÉ 1948, 15 pl. II, pl. III, 70-80; MITSOPOULOS-LEON 1991, 18, Taf. 1-3, A1-A14; GASSNER 1997, 39 vd., Lev. 4, Kat. No. 63-76; WINTERMEYER 2004, 248 Abb. 351-364, 364 525, Typ Sch 1. 10; VAAG – NØRSKOV – LUND 2002, Context K, K130; DOKSANALTI 2014, Pl. 115, Nr. 5; MARKSTEINER *et al.* 2007, Taf. 16, B9;

Pellegrino 2004,131, Fig. 13: 2.

Tarihleme: MÖ III-MÖ I. yüzyıl.

Fig. 16

Ölçüler: Ağız Ç. 12 cm Korun. Yük. 4 cm.

Hamur Rengi: 7,5YR-8/7-pink.

Astar Rengi: 2.5 YR 4/8 red ile 2.5 YR 3/3 dark reddish brown.

Hamur-Astar Tanımı: Orta pişimli, kum katkılı hamur yapısı görülür. Fırınlamadan dolayı astar kırmızıdan, kahverengi- kırmızı tonlarına değişmektedir.

Benzerleri: DüNDAR – RAUH 2017, 540; IŞIN 2007, 142, Fig. 6; ROTROFF 1997, Fig. 63, 1019, 1020, 1021; EDWARDS 1975, 29 vd. Pl. 2, 15-71; EIRING 2001, 99, Fig. 3.3, n, o; SCHÄFER 1968, Taf. 4, C17; DURUKAN – KÖRSULU 2007, Kat. No. 45-54; EQUINI SCHNEIDER-MORSSELLI 2013, 274, Pl.4, 14; WAAGÉ 1948, 15 Pl. II, Pl. III, 70-80; MITSOPOULOS-LEON 1991, 18, Taf. 1-3, A1-A14; GASSNER 1997, 39 vd., Taf. 4, Kat. No. 63-76; WINTERMEYER 2004, 248 Abb. 351-364, 364 525, Typ Sch 1. 10; VAAG, NØRSKOV – LUND 2002, Context K, K130; DOKSANALTI 2014, Pl. 115, Nr. 5; MARKSTEINER *et al.* 2007, Taf. 16, B9;

Pellegrino 2004,131, Fig. 13: 2.

Tarihleme: MÖ III-MÖ I. yüzyıl.

Fig. 17

Ölçüler: Ağız Ç. 13 cm Korun. Yük. 5 cm.

¹⁰⁶ Pellegrino 2004, 131, Fig. 13: 2.

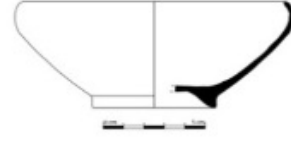
Hamur Rengi: 7,5 YR-8/7 pink.

Astar Rengi: 2,5 YR 4/8 red

Hamur Tanımı: Orta pişmişli, kum katkılı hamur yapısı görülür.

Benzerleri: Meyer-Schlichtmann 1988, 89, N1, Crowfoot 1957, 249, Nr. 10; Jones 1950, Fig. 180 E.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

Dışa Dönük Dudaklı Kâseler

Dışa dönük dudaklı kâseler; Klasik Dönem'de üretilmeye başlanmış olup, Hellenistik Dönem'de en popüler kâse formları içerisinde yerini almaktadır. Atina Agorası'nda en yoğun ele geçen kâse tipidir. MÖ III. yüzyılda ekhinus kâseleri tercih edilirken, MÖ II 25 yılından sonra dışa dönük dudaklı kâselerin kullanımı artmıştır¹⁰⁷. Formu; dışa dönük dudak ve hafif bir profille kaideye doğru daralan bir gövdedir. Dışa dönük dudaklı kâselerin formları çeşitlilik göstermektedir. Atina Agora'sından çok sayıda örnek ele geçmiştir¹⁰⁸. Küçük ölçekli örnekler de tuzluk ya da sos kâsesi olarak kullanılmışlardır¹⁰⁹.

Dışa Dönük Dudaklı Kâseler Fig. 18: Letoon'dan ele geçen örnek küçük boyutlu örnekler arasına girmektedir. Dışarıya açılan dudak profili, konik gövde yapısına sahiptir. Gövdesinin daraldığı kısımda bir profil bulunur. Siyah-gri, parlak astarı bulunmaktadır. Benzer örnekleri Atina¹¹⁰, Didyma¹¹¹, Ephesos'tan ele geçmiştir¹¹². Benzerlerine göre, bu örnek MÖ II. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 18

Ölçüler: Ağız Ç. 9 cm Korun. Yük. 2 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 gray.

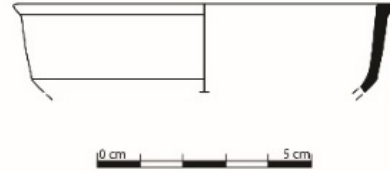
Astar Rengi: 5 YR 4/1 dark grey.

Hamur Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur yapısı görülür.

Benzerleri: Gassner 1997, 41, Taf. 5, Res. 86; Rotroff 1997, Fig. 61, 937; Wintermeyer 2004, Taf. 188-204, 192, 258; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 6, Nr. A24.

Tarihleme: MÖ II. yüzyıl.

Dışa Dönük Dudaklı Kâse Fig. 19: Letoon'dan ele geçen kâse örneğinin, dışa açılan dudak ve konik gövde profili bulunur. Gitgide daralan gövde keskin bir profille yüksek kaideye bağlanır. Hamur ve astar özelliklerine göre yerel üretim olabileceği düşünülmektedir. Benzer örnekleri Atina¹¹³,

¹⁰⁷ Rotroff 1997, 156.

¹⁰⁸ Rotroff 1997, 158 vd.

¹⁰⁹ Rotroff 1997, 156.

¹¹⁰ Rotroff 1997, Fig. 61, 937.

¹¹¹ Wintermeyer 2004, Taf. 188-204.

¹¹² Mitsopoulos-Leon 1991, 18 vd. Taf. 6, Nr. A24.

¹¹³ Rotroff 1997, Fig. 59, 890.

Korinth¹¹⁴, Didyma¹¹⁵, Pergamon¹¹⁶, Ephesos'tan ele geçmiştir¹¹⁷. Bu kâse formu, benzerleri ışığında, MÖ II. yüzyıla tarihlenebilir¹¹⁸.

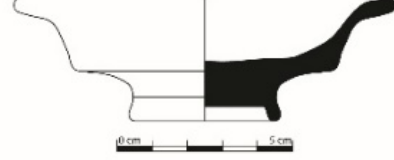
Fig. 19

Ölçüler: Ağız Ç. 11cm Korun. Yük. 3,5 cm.

Hamur Rengi: 7.5 YR 8/7 pink.

Astar Rengi: 2.5 YR 5/8 red.

Hamur Tanımı: Orta pişimli, kireç katkılı hamuru bulunur.

Benzerleri: Meyer-Schlichtmann 1988, 223, Taf. 12, 139 N 15a; Rotroff 1997, Fig. 60, 935; Wintermeyer 2004, Taf. 251-266, 255, 331, Typ Sch 2. 21; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 6, A31; Edwards 1975, Pl. 3, Res. 74.

Tarihleme: MÖ II. yüzyıl.

Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâseler

Hellenistik Dönem'de tüm antik dünyada oldukça yaygın olarak kullanılan bu kâseler 19. yüzyılda yanlış bir adlandırılmayla "*Megara Kâsesi*" olarak, Benndrof tarafından yapılan yayında anılmaktadır¹¹⁹. Son dönemlerde bu terminoloji yerine, kalıp yapımı kâse terminolojisi kullanılmaya başlanmıştır. Courby tarafından bu kaplar üzerine detaylı bir inceleme yapılmış ve beş sınıfa ayırmıştır¹²⁰. Bunlar Bitkisel Kâseler, Bindirmeli (*İmbricate*) Süslemeli Kâseler, Çam Kozalağı Kâseler, Figürlü Kâseler ve Uzun Taç Yapraklı Kâselerdir¹²¹. "*Megara*" olarak adlandırılmış, kalıp yapımı kabartmalı bu kâselerin, üzerinde betimlenen motifler Mısır sanatına özgü bitkiler olan *Nymphae Lotus*, *Nymphae Caerulea*, *Nymphae Nelumbo* ve taç yapraklarıdır¹²². Mısır'da bu kapların metal örnekleri bulunmasından dolayı, bu kâselerin kökeninin Mısır olduğu düşünülmektedir¹²³.

Pişmiş toprak örneklerin üretim yerinin Mısır olmadığı, Rotroff'un Atina Agorası'nda incelediği örneklerde, kökenlerinin Atina olduğunu, yaptığı kil analizleriyle ispatlamasına dayandırılmaktadır¹²⁴. Kalıp yapımı kâselerin üretim tekniği; yarım küre formuna yakın, kaidesiz yapılmış kil kalıp

¹¹⁴ Edwards 1975, Pl. 3, Fig. 74.

¹¹⁵ Wintermeyer 2004, Taf. 251-266, 255, 331, Typ Sch 2. 21.

¹¹⁶ Meyer-Schlichtmann 1988, 223, Taf. 12, 139 N 15a.

¹¹⁷ Mitsopoulos-Leon 1991, 19 vd. Taf. 6, A31.

¹¹⁸ Meyer-Schlichtmann 1988, 223, Taf. 12, 139 N 15a; Rotroff 1997, Fig. 59, 890.

¹¹⁹ Rotroff 1982, 2. Adlandırılmadaki yanlışlık ise, incelediği örnekler Atina kökenli olmasına karşın, Megara'dan geldiğini söylemesidir. Bk. Doksanaltı 1997, 20.

¹²⁰ Doksanaltı 1997, 21.

¹²¹ Rotroff 1982, 15.

¹²² Rotroff 1982, 9.

¹²³ Rotroff 1982, 6; Doksanaltı 1997, 22.

¹²⁴ "MÖ II29'da bağımsızlığını kazanan Atina'nın, Mısır ile iyi ilişkiler içerisine girmesi ve Atina'da Ptolemaios III adına bir boy kurularak, onların adına festivaller düzenlendiği bilinmektedir". Bk. Rotroff 1982, 11. Bu festivallerde Mısırlıların ürettiği metal kaplara öykünerek, Atinalı ustalar, bu kapların pişmiş toprak örneklerini üretmişlerdir. Bk. Rotroff 1982, 8.

çarkta şekillendirilir¹²⁵. Çarkta şekillendirildikten sonra, hala deri sertliğinde olan kalıbın içerisine ana hatlar sivri uçlu bir kalemle çizildikten sonra, üzerinde bulunan bitki ve insan figürleri ise mühürlerle kalıba basılmaktadır¹²⁶. Kalıbın mühürleme işlemi önce dudaklık kısmı ile friz kuşaklarında başlar, ardından madalyon kısmına uygulanır¹²⁷. Kabın madalyon kısmı, kaidesiz olan kâselerin ayakta durabilmeleri için oluşturulan genelde halka şeklindeki bölümüdür¹²⁸. Madalyon bölümünün hemen üzerinde yer alan calyx bölümü ise; genellikle bitkisel motiflerle süslenmektedir¹²⁹. Kalıp mühürlendikten sonra fırınlanmaktadır¹³⁰. Kalıp fırınlandıktan, sonra kalıbın içine yumuşak ince bir kil tabakası, bastırılarak yerleştirilir ve çarkta yumuşak kil düzeltilir¹³¹. Ardından kurumaya bırakılır¹³². Kuruyan kâse, kalıptan çıkarılarak fırınlanır ve astar uygulanır¹³³.

Kalıp yapımı kâseler genellikle yarım küre ya da oval formludur. Yarım küre formunda olanlar daha derin, oval formlu olanlar daha sığdır. Bu kâseler kulpsuz ve kaidesizdirler. Üzerlerindeki astar, aynı dönemde siyah, gri ve kırmızı renkli olabilmektedir. Astarlarının rengine göre tarihlendirilme yapılamamakta, daha çok astar kalitesi dönemini belirlemektedir. Erken üretim örneklerinde parlak ve kaliteli astar bulunurken geç örneklerde mat ve daha alacalı astar özellikleri bulunmaktadır. Bu kâselerin ilk örnekleri MÖ III. yüzyılın dördüncü çeyreğinde (MÖ II24) Atina'da ortaya çıkmış ve üretimleri, MÖ I. yüzyıla kadar devam etmiştir¹³⁴. *Terra sigillata* üretiminin moda olmasıyla birlikte, "Megara Kâselerinin" MÖ I. yüzyılda, üretimleri azalmıştır. En geç üretim örnekleri MS I. yüzyılda Pergamon¹³⁵ ve MS II. yüzyılda Antiokheia'dan ele geçmiştir¹³⁶. Anadolu'daki en erken üretimleri Metropolis'te yapılmıştır¹³⁷. Ardından; Pergamon, Tarsus, Knidos, Antiokheia, Patara'da üretimleri MÖ III. yüzyıl sonundan, MS II. yüzyıla kadar sürmüştür¹³⁸. Gri hamurlu ve mat astarlı kâselerin; Courby'nin yaptığı çalışmada, Delos'ta yoğun olarak ele geçmiş olmaları nedeniyle, Delos üretimi oldukları düşünülmüş ve "Delos kâseleri" olarak adlandırılmışlardır¹³⁹. Fakat son dönemde yapılan çalışmalarda, bu kâselerin üretim merkezinin Ephesos olduğu anlaşılmıştır¹⁴⁰. Ephesos'ta üretilen örneklerin hamur ve astar özelliklerinin Ephesos kandilleriyle aynı özelliklerle, kum ve mika katkı, gevrek hamurlu ve mata yakın siyah astarlı olduğu göze çarpmaktadır¹⁴¹. Benzer örnekler Ep-

¹²⁵ Rotroff 1982, 4-5.

¹²⁶ Rotroff 1982, 4-5.

¹²⁷ Rotroff 1982, 4-5.

¹²⁸ Rotroff 1982, 4-5.

¹²⁹ Rotroff 1982, 4-5.

¹³⁰ Rotroff 1982, 4-5.

¹³¹ Rotroff 1982, 4-5.

¹³² Rotroff 1982, 4-5.

¹³³ Rotroff 1982, 4-5.

¹³⁴ Rotroff 1982, 1.

¹³⁵ Doksanaltı 1997, 24.

¹³⁶ Waagé 1948, 30 vd., Fig. 17, Fig. 22.

¹³⁷ Karcı 2006, 14.

¹³⁸ Courby 1922, 222; Karcı 2006, 4.

¹³⁹ Courby 1922, 279, 378.

¹⁴⁰ Doksanaltı 1997, 33.

¹⁴¹ Özdilek 2015, 95; Özdilek 2018, 650.

hessos¹⁴², Pergamon¹⁴³, Knidos¹⁴⁴, Metropolis¹⁴⁵, Daskyleion¹⁴⁶, Patara¹⁴⁷, Elaiussa Sebaste'den¹⁴⁸ ele geçmiş olup, bu örnekler MÖ II-MÖ II. yüzyılın ortasına tarihlendirilirler¹⁴⁹.

Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâse Fig. 20, Fig. 21, Fig. 22: Üzerinde İon kymationu süslemesi bulunan kâseler, bitkisel (*floral*)¹⁵⁰, çam kozalağı¹⁵¹, figürlü¹⁵², bindirmeli-figürlü¹⁵³ ve uzun taç yapraklı¹⁵⁴ örneklerde bulunmaktadır. Letoon örneklerinin bezemeleri dudak kısmının altında bir friz, “süs kuşağı” şeklindedir. Letoon'daki bu seramiklerin sadece süsleme kuşağındaki yumurta-ok frizi (İon kymationu) bölümü ele geçmiş olduğu için, hangi gruba ait oldukları bilinmemektedir. Fakat Batı Anadolu'daki yerleşimlerden en yakın benzeri Ephesos örneklerinde İon kymationu bulunan örnekler genellikle bitkisel süslemeli grupta karşımıza çıkmaktadır¹⁵⁵. Ayrıca Anadolu üretimi kalıp yapımı kâselerin bezemeleri daha yalın oldukları göze çarpmaktadır. Letoon'dan ele geçen Fig. 20, Fig. 21 örnekler, oval formlu, küçük boyutlu, kalın cidarlı ve hafif içe dönük dudak profillidirler. Benzer profil özelliği gösteren örneklere Ephesos'ta rastlanmaktadır¹⁵⁶. Fig. 22 örneği ise, oval formlu, sıg, ince cidarlı ve dudak profili dış bükeydir. Benzer profil gösteren örneklere yine Ephesos'ta rastlanmaktadır¹⁵⁷. Her üç örneğin de gri renkli, mika-kum katkılı gevrek hamuru ve siyah hafif mat astarı bulunmaktadır. Benzer hamur ve astar özelliği Ephesos kandillerinde de görülmektedir¹⁵⁸. Fig. 20 örneği üzerindeki mühürle basılan yumurta-ok bezemesi daha büyük ve detaylıdır. Fig. 21 örneği üzerindeki baskı ise, daha küçük ve az detaylıdır. Her iki örnekte de astarın döküldüğü gözlemlenmektedir. Kabartmanın detaysız verilmesi ve astarın kâse üzerinde kalıcı olmaması gibi özellikler bu örneklerin MÖ II. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretilmiş olduklarını düşündürmektedir. Bezeme ve prototip örnekleri Atina'da bulunur¹⁵⁹. Anadolu üretimi kalıp yapımı kâselerde, bezemelerin daha sade olduğu göze çarpmaktadır. Kâselerin form özellikleri, hamur-astar özellikleri ve bezemelerine göre Ephesos üretimi “*Delos Kâseleri*” olarak adlandırılan örnekler olduğu ve Ephesos'tan ithal edildiği düşünülmektedir¹⁶⁰. Benzer örnekleri hem Kıta Hellas hem de Doğu Akdeniz'e

¹⁴² Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 76, Taf. 77, Taf. 78, Taf. 79, Taf. 80, Taf. 81, Taf. 82, Taf. 83, Taf. 84, Taf. 85, Taf. 86; Wintermeyer 2004, Taf. 100-113, 106, Typ Be 2. 1.

¹⁴³ Radt – De Luca 2003, Pl. VII, 6.

¹⁴⁴ Kögler 2014, 167, Fig. 15; Kassab-Tezgör 2003, Pl. XXXIV, 2,3; Doksanaltı 1997, Res. 37, 38, 39, 40, 41.

¹⁴⁵ Gürler 2003, Pl. X, Pl. XI, Pl. XII, Pl. XIII, Pl. XIV, Pl. XV, Pl. XVI.

¹⁴⁶ Dereboylu 2003, Pl. XLII.

¹⁴⁷ Işın 2008, Abb. 43, 4.

¹⁴⁸ Ferrazoli 2013, 271, Pl. 1.

¹⁴⁹ Rotroff 1982, 1, Pl. 87-88.

¹⁵⁰ Rotroff 1982, Pl. 74, 61.

¹⁵¹ Rotroff 1982, Pl. 73, 34.

¹⁵² Rotroff 1982, Pl. 77, 123.

¹⁵³ Rotroff 1982, Pl. 82, 216.

¹⁵⁴ Rotroff 88, Pl. 88, 398.

¹⁵⁵ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 87, Taf. 88.

¹⁵⁶ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 87, D 58.

¹⁵⁷ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 87, D 52.

¹⁵⁸ Özdilek 2015, 95.

¹⁵⁹ Rotroff 1982, 1, Lev. 87-88.

¹⁶⁰ Mitsopoulos-Leon 1991, 67 vdd. Taf. 79, D13; Gassner 1997, Taf. 15, 219, Taf. 16, 221.

kadar yaygın bir coğrafyada ele geçmiş olup, Atina'da¹⁶¹ MÖ III. yüzyılın ortasında başlarken, Batı Anadolu'dan ele geçen en erken örnekler Metropolis'te MÖ III. yüzyılın ikinci çeyreğine verilir ve MÖ I. yüzyılın içlerine kadar kullanılır¹⁶². Benzer örnekler, Ephesos¹⁶³, Rebecca Darlington Stoddard Koleksiyonu'nda¹⁶⁴, Uşak Müzesi'nde¹⁶⁵, Hierapolis¹⁶⁶, Metropolis¹⁶⁷, Knidos¹⁶⁸, Daskyleion¹⁶⁹, Pergamon¹⁷⁰, Elaiussa Sebaste¹⁷¹, Paphos¹⁷², Tlos¹⁷³ gibi birçok merkezden ele geçmiştir. Letoon kalıp yapımı kabartmalı kâseler, gerek form-bezeme gerekse hamur-astar özelliklerine göre Ephesos örnekleri ışığında¹⁷⁴, MÖ II-MÖ I. yüzyıla tarihlenir.

Fig. 20

Ölçüler: Ağız Ç. 9cm Korun. Yük. 3cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 gray.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur-Astar Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah mat astarı bulunur.

Benzerleri: Rotroff 1982, 1, Pl. 87-88; Semeraro 2003, Pl. LII, Nr. 1; Gürler 2003, Pl. XI, A28, A29; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 79, D13; Gassner 1997, Taf. 15, 219, Taf. 16, 221; Işın *et al.* 2015, Çiz. 12, 120.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

Fig. 21

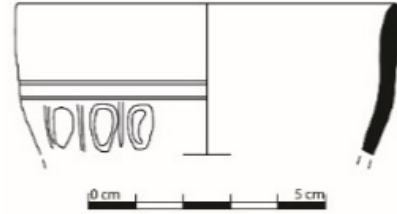
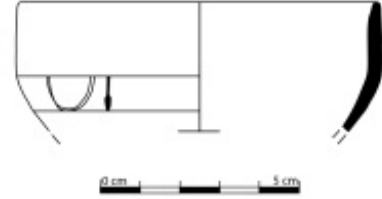
Ölçüler: Ağız Ç. 8cm Korun. Yük. 3cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 gray.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah parlak astarı bulunur.

Benzerleri: Rotroff 1982, 1, Pl. 87-88; Semeraro 2003, Pl. LII, Nr. 1; Gürler 2003, Pl. XI A28, A29; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 79, D13; Gassner 1997, Taf. 15, 219, Taf. 16, 221; Karcı 2006, Çiz. 2; Işın *et al.* 2015, Çiz. 12, 120.

¹⁶¹ Thompson 1934, 315,328.

¹⁶² Gürler 2003, 9-16.

¹⁶³ Mitsopoulos – Leon 1991, 67 vdd. Taf. 79, D13; Gassner 1997, Taf. 15, 219, Taf. 16, 221.

¹⁶⁴ Baur 1941, Pl. 11-13.

¹⁶⁵ Karcı 2006, Çiz. 1, Çiz. 2.

¹⁶⁶ Semeraro 2003, Pl. LII, Kat. No. 1.

¹⁶⁷ Gürler 2003, Pl. XI, A28, A29.

¹⁶⁸ Kassab-Tezgör 2003, Pl. XXXIV, 2.

¹⁶⁹ Dereboylu 2003, Pl. XLII, KA 10.

¹⁷⁰ Bounegru 2003, Pl. LXXXVI, 1.

¹⁷¹ Ferrazzoli 2013, Pl. 1, 14.

¹⁷² Hayes 1991, Fig. VII, 16, 19.

¹⁷³ Işın *et al.* 2015, Çiz. 12, 120.

¹⁷⁴ Mitsopoulos-Leon 1991, 67.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

Fig. 22

Ölçüler: Ağız Ç. 38cm Korun. Yük. 3cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 gray.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur-Astarı Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah parlak astarı bulunur.

Benzerleri: Rotroff 1982, 1, Pl. 87-88; Semeraro 2003, Pl. LII, Nr.1; Dereboylu 2003, Pl. XLII, KA10; Gürler 2003, Pl. XI A28, A29; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 79, D13; Gassner 1997, Taf. 15, 219, Taf. 16, 221; Hayes 1991, Fig. VII, 16; Işın *et al.* 2015, Çiz. 12, 120.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâse Fig. 23: Letoon örneğinin bezemeleri dudak kısmının altında bir friz, "süs kuşağı" şeklindedir. Letoon'daki bu seramiklerin sadece süsleme kuşağındaki sarmaşık yaprağı bölümü ele geçmiş olduğu için, hangi gruba ait oldukları bilinmemektedir. Fakat Batı Anadolu'daki yerleşimlerden en yakın benzeri Ephesos örneklerinde sarmaşık yaprağı bulunan örnekler genellikle bitkisel süslemeli grupta karşımıza çıkmaktadır¹⁷⁵. Atina Agorası'nda ise, figürlü örneğin süs kuşağında sarmaşık yaprağı frizi bulunur¹⁷⁶. Ayrıca Anadolu üretimi kalıp yapımı kâselerin bezemeleri daha yalın oldukları göze çarpmaktadır. Letoon'dan ele geçen Fig. 23 örneği oval formulu, küçük boyutlu, kalın cidarlı ve hafif içe dönük dudak profillidirler. Bu örnek form özelliği ile Letoon Fig. 21 ile benzerdir. Benzer profil özelliği gösteren örneklere Ephesos'ta rastlanmaktadır¹⁷⁷. Bu örneğin hafif içeriye doğru dudak profili, oval formulu, sığ bir kâse olması yanısıra hamur-astar ve bezeme özellikleri ile Ephesos üretimi olduğu düşünülmektedir. Süsleme kuşağında, sarmaşık yaprağı ve aralarında çizgisel bezemeler bulunmaktadır. Letoon'dan ele geçen örneğin sarmaşık yapraklarının üst bölümü silik olup, uçlarının sivriltilmiş olmasıyla bu bezemenin sarmaşık yaprağı olduğu düşünülmektedir. Bu örneğin benzerleri Ephesos¹⁷⁸, Atina Agorası¹⁷⁹, Stobi'den ele geçmiştir¹⁸⁰. Ephesos örnekleri ışığında¹⁸¹ bu örnek MÖ II-MÖ I. yüzyıla tarihlendirilir.

Fig. 23

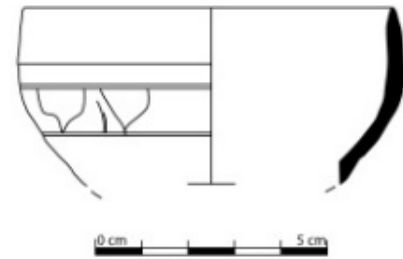
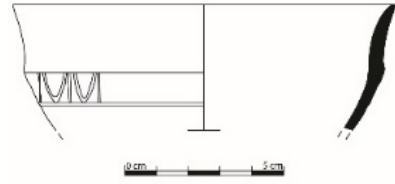
Ölçüler: Korun. Yük. cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 gray.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur-Astar Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah mat astarı bulunur.

Benzerleri: Rotroff 1982, 1, Pl. 87-88; Anderson-Stojanovic 1992, Pl. 18, Kat. No. 130; Winter-

¹⁷⁵ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 76, D2, Taf. 87, D57.

¹⁷⁶ Rotroff 1982, Pl. 88.

¹⁷⁷ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 87, D 58.

¹⁷⁸ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 76, D2; Gassner 1997, Taf. 16, 223.

¹⁷⁹ Rotroff 1982, Pl. 88, 384.

¹⁸⁰ Anderson-Stojanovic 1992, Pl. 18, 130.

¹⁸¹ Mitsopoulos-Leon 1991, 67.

meyer 2004, Taf. 100-113, 106, Typ Be 2. 1; Gürler 2003, Pl. XIII, B8; Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 76, D2, Taf. 87, D57; Gassner 1997, Taf. 16, 221, Taf. 19, 246.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâse Fig. 24: Bu kâse, süslemesine göre; uzun taç yapraklı kâseler grubuna girmektedir¹⁸². Fig. 24 dışa açılan dudak, oval, derin gövdeye sahip olup, cidarı oldukça incedir. Hamur gri renkli, mika, kireç katkılı ve gevrekçektir. Siyah mat astar uygulanmıştır. Kâse üzerinde bulunan her bir taç yaprağın arasında nokta bezek bulunur. Bu taç yapraklar *nymphaea nelumbo* olarak adlandırılır¹⁸³. Bu kâsenin, gerek form-bezeme gerekse hamur-astar özelliklerine Ephesos üretimi olduğu düşünülmektedir¹⁸⁴. Benzer örnekleri Ephesos¹⁸⁵, Atina Agora'sı¹⁸⁶, Tarsus¹⁸⁷, Hierapolis¹⁸⁸, Tlos¹⁸⁹, Pergamon'dan¹⁹⁰ ele geçmiştir. Ephesos örnekleri ışığında¹⁹¹ bu örnek; MÖ II-MÖ I. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 24

Ölçüler: Ağız Ç. 12 cm Korun. Yükl. 7 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 gray.

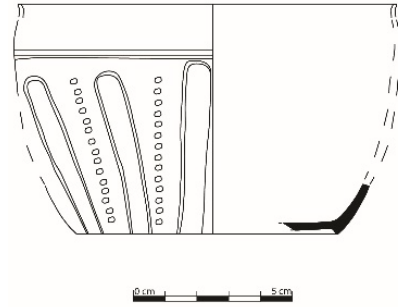
Astar Rengi: 5 YR 2,5/1 black.

Hamur-Astar Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah mat astarı bulunur.

Benzerleri: Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 84, D42; Rotroff 1982, 1, Fig. 87-88; Kat. No. 341, Semeraro 2003, Pl. LII, Nr. 2; Radt – De Luca 2003, Pl. VIII, Kat. No. 6; Jones 1950, Fig. 130, 163-164.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâse Fig. 25, Fig. 26: Bu iki örneğin ağız kısmının altındaki süsleme kuşağında *meander* motifi yer almaktadır. Her ikisi de oval formulu, dudak kısmında kalın, tabana doğru incelen cidara sahiptirler. Hafif içe dönük dudak profillidirler. Süsleme kuşağının olduğu bölümde ince bir yiv yer alır. Süsleme kuşağında meander motifi bulunan örnekler, bitkisel¹⁹² ve figürlü¹⁹³ kâselerde görülür. Form, bezeme ve hamur-astar özellikleri bakımından birebir benzer örneği Ephesos'ta bulunur¹⁹⁴. Benzer örnekleri Metropolis¹⁹⁵, Atina¹⁹⁶, Ephesos¹⁹⁷, Paphos¹⁹⁸, ve Stobi'den ele

¹⁸² Rotroff 1982, Pl 91, 409.

¹⁸³ Rotroff 1982, Pl. 94, 375.

¹⁸⁴ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 84, D42.

¹⁸⁵ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 84, D42; Gassner 1997, Taf. 19, 247.

¹⁸⁶ Rotroff 1982, Lev. 88, 398.

¹⁸⁷ Jones 1950, Fig. 130, 163, 164.

¹⁸⁸ Semeraro 2003, Pl. LII.

¹⁸⁹ Işın *et al.* 2015, Çiz. 12, 121.

¹⁹⁰ Radt – De Luca 2003, Pl. VII, 6.

¹⁹¹ Mitsopoulos-Leon 1991, 67.

¹⁹² Rotroff 1982, Pl. 88, 391.

¹⁹³ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 81, D34.

¹⁹⁴ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 81, D34, Taf. 86, D52.

¹⁹⁵ Gürler 2003, Pl. XV, C22.

geçmiştir¹⁹⁹. Ephesos örnekleri ışığında²⁰⁰ bu örnekler; MÖ II-MÖ I. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 25

Ölçüler: Ağız Ç. 12cm Korun. Yük. 5 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 gray.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur-Astar Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah parlak astarı bulunur.

Benzerleri: Mitsopoulos-Leon 1991, Lev. 81, D34, Lev. 86, D52; Rotroff 1982, 1, Lev. 87-88; Anderson-Stojanovic 1992, Lev. 18, Kat. No. 113; Gürler 2003, Lev. XII, A43.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

Fig. 26

Ölçüler: Ağız Ç. 12 cm Korun. Yük. 5 cm.

Hamur Rengi: 5YR-6/1-gray.

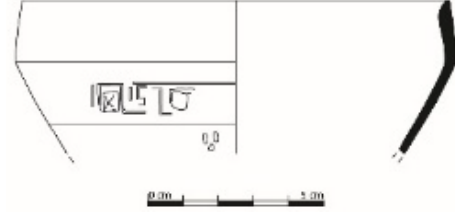
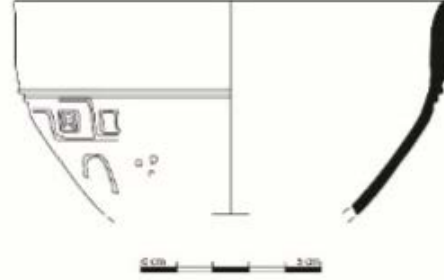
Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur-Astar Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş bir hamur yapısı görülür. Siyah parlak astarı bulunur.

Benzerleri: Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 81, D34, Taf. 86, D52; Rotroff 1982, 1, Pl. 87-88; Anderson-Stojanovic 1992, Pl. 18, Nr. 113; Gürler 2003, Pl. XV, C22; Hayes 1991, Fig. VI, 11, Fig. VII, 17; Anderson-Stojanovic 1992, Pl. 18, 113.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâse Fig. 27: Bu kâsenin *calyx* bölümüne ait kısmı ele geçmiştir. Kâsenin üzerinde uçları sivri tasvir edilen ve *nymphaea lotus* olarak adlandırılan yaprak ile *akanthus* yaprağı bulunur²⁰¹. Calyx bölümünde lotus ve akanthuslar bulunan örnekler, bitkisel²⁰² ve figürlü²⁰³ kâselerde bulunur. Hamur rengi gri, mika ve kireç katkılı olup, astarı siyah ve kısmen parlaktır. Gerek hamur-astar özellikleri, gerekse bezemeye göre Ephesos üretimi olduğu düşünülmektedir. Bu örneğin

¹⁹⁶ Rotroff 1982, 1, Pl. 87-88.

¹⁹⁷ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 81, D34, Taf. 86, D52.

¹⁹⁸ Hayes 1991, Fig. VI, 11, Fig. VII, 17.

¹⁹⁹ Anderson-Stojanovic 1992, Pl. 18, Nr. 113.

²⁰⁰ Mitsopoulos-Leon 1991, 67.

²⁰¹ Rotroff 1982, Pl. 96, Nr. 359, Pl. 94, 13.

²⁰² Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 78, D10-D18.

²⁰³ Rotroff 1982, Pl. 80, 193.

benzerleri Ephesos²⁰⁴, Korinth²⁰⁵, Atina Agorası²⁰⁶, Stobi'den ele geçmiştir²⁰⁷. Ephesos örnekleri ışığında²⁰⁸ bu örnek; MÖ II-MÖ I. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 27

Ölçüler: Korun. Yük. 4 cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 gray.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah parlak astarı bulunur.

Benzerleri: Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 78, D16, Taf. 82, D38; Rotroff 1982, 1, Pl. 80, 193; Anderson-Stojanovic 1992, Pl. 18, Nr. 122; Gürler 2003, Pl. XII, Pl. A46, Pl. XV, C27.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâse Fig. 28: Dışa açılan fofdaki gruba ait oval formu, sığ bir kâse formudur²⁰⁹. Hamur ve astar özellikleriyle yukarıda açıklanan örneklerle benzer, kabartmalı bir kâsenin dudak kısmı olup, süsleme kuşağı bölümünden itibaren kırıktır. Olasılıkla bu örnek de hamur-astar ve form özelliklerine göre diğer örnekler gibi Ephesos üretimi olup, MÖ II-MÖ I. yüzyıla tarihlenebilir.

Fig. 28

Ölçüler: Ağız Ç. 10 cm Korun. Yük. 3cm.

Hamur Rengi: 5 YR 6/1 gray.

Astar Rengi: 5 YR 2.5/1 black.

Hamur Tanımı: Kum ve mika katkılı, iyi pişmiş hamur yapısı görülür. Siyah mat astarı bulunur.

Benzerleri: Rotroff 1982, 1, Pl. 87-88; Gürler 2003, Pl. XIII, B5; Rotroff 1997, Fig. 96, Nr. 1582.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

“Π Kulplu” Kâseler

“Π” formunda kulpları bulunmasından dolayı bu isimde adlandırılmışlardır²¹⁰. Hellenistik Dönem'in en yaygın kap türü olan bu kâselerin formu; keskin profilli, konik, sığ alt gövdeli, yatay iki kulplu, alçak kaidelidir. İşlevleri içki ve servis kaplarıdır. Genellikle bu kâselerin tondosunda rulet baskısının içerisinde *palmet* mührü ve aplik kurbağa rölyefi bulunur. Knidos kazılarında ve Knidos yakınındaki batıklarda yoğun ele geçen bu kâselerin Knidos üretimi kandillerle ve seramiklerle aynı gri renkli hamur ve astar özelliklerinin bulunmasından dolayı, Knidos üretimi olarak kabul edilmiş-

²⁰⁴ Mitsopoulos-Leon 1991, Taf. 78, D16, Lev. 82, D38.

²⁰⁵ Edwards 1975, Pl. 65, 780.

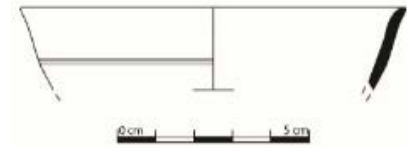
²⁰⁶ Rotroff 1982, Pl. 80, 193.

²⁰⁷ Anderson-Stojanovic 1992, Pl. 18, Nr. 113.

²⁰⁸ Mitsopoulos-Leon 1991, 67.

²⁰⁹ Rotroff 1982, Pl. 92, 324.

²¹⁰ Doksanaltı 2003, 27.

lerdir²¹¹. Knidos dışında Kos'ta da yaygın olarak kullanıldıklarından dolayı aynı zamanda “*Kos/ Knidos Kâseleri*” olarak da adlandırılmışlardır²¹². Orta Hellenistik Dönem’de MÖ II. yüzyılda görülmeye başlarlar, MÖ 1. yüzyılın sonuna kadar üretilmeye devam ederler²¹³. Knidos üretimlerinin hamur renkleri griden, kahverengiye kadar gitmektedir. Astarları, ağız kenarı ve kâsenin iç yüzeyinde mat olup, ince uygulanmıştır. Hamur yapıları az miktarda mika ve kum katkılı olup, iyi pişmiş ve gevreklerdir. Buraya özgü fırınlanma özelliği olarak, astar rengi iç ve dışta farklıdır. Knidos dışında Doğu Akdeniz’de de birçok yerleşimde uzun süre kullanımda olan bu kâselerin üretiminin yapıldığı ortaya çıkmıştır. Atina Agorası’nda Rotroff, Knidos kâselerinin imitasyonunun Attika’da yapıldığından bahsetmektedir²¹⁴. Üretim yapan diğer merkezler, Tarsus²¹⁵, Pergamon ve Patara’dır²¹⁶. Lykia Bölgesi’nde yapılan seramik kil analizlerinde de, bölge hamur yapısıyla örtüşen hamur özelliklerine sahip olan Patara örneklerinin bir kısmının, yerel üretim olduğu düşünülmektedir. Benzer örnekler Lykia bölgesi’nden Patara ve Andriake’den ele geçmiştir²¹⁷.

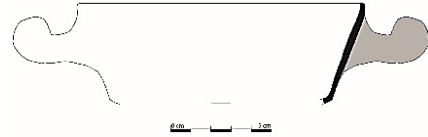
“**II Kulplu**” Kâse **Fig. 29**: Letoon’dan ele geçen bu örneklerin kulp ve gövdesinden bir bölümü ele geçmiş olduğundan, bezemeli ya da bezemesiz örneklerden mi olduğu bilinmemektedir. Bu kâseler formlarına göre ikiye ayrılır. Hafif içe dönük, dik, gergin profilli dudaktan, alt gövdeye geçişte keskin bir hat çizmektedir. Kulpları gövdeden uzak ve ilmek şeklindedir. Bu profili gösteren örnekler MÖ II. yüzyıl sonu ile MÖ I. yüzyıla tarihlendirilir. Bu üretimlerin hamur renkleri pembe olup, kahverengi-kırmızı astarlıdır. Bu kâselerin, Knidos üretimi olduğu bilinmektedir²¹⁸. Lykia bölgesinde de Patara’dan bilinen yerel üretimleri bulunmaktadır²¹⁹. Bu formun benzerleri, Didyma²²⁰, Atina²²¹, Tarsus²²², Andriake²²³ ve Ksanthos²²⁴ gibi merkezlerde ele geçmiştir. Benzerlerine göre Letoon örneği; MÖ II-MÖ I. yüzyıla tarihlendirilir²²⁵.

Fig. 29

Ölçüler: Ağız Ç. 14 cm Korun. Yük. 5 cm.

Hamur Rengi: 2.5 YR 6/8 light red.

Astar Rengi: 2.5 YR 3/6 dark red.

²¹¹ Kenrick 1985, 58; Doksanaltı 1997, 15; Hayes 1971, 258, Fig. 8; Doksanaltı 2003, 31; Kassab-Tezgör 2003, Pl. 32, Nr. 5.

²¹² Doksanaltı 2003, 28; Hayes 1971, 258.

²¹³ Işın 2008, 167.

²¹⁴ Rotroff 1997.

²¹⁵ Jones 1950, Fig. 172, 81, A.

²¹⁶ Işın 2008, 169, Taf. 43-2.

²¹⁷ Özdilek 2015, 104 vd. Fig. 34, Fig. 35, Fig. 36, Fig. 37, Fig. 38.

²¹⁸ Doksanaltı 2003, 27 -35; Kögler 2014, 157-175; Kögler 2005, 50-60; Kassab-Tezgör 2003, Pl. 32, Nr. 5.

²¹⁹ Işın 2007, 145 vd. Fig. 9; Işın 2008, 169, 32-34.

²²⁰ Wintermeyer 2004, Taf. 188-204, 202 268, Typ Sch 3. 1.

²²¹ Rotroff 1997, Fig. 96 Nr. 1578.

²²² Jones 1950, Fig. 172, 81, A.

²²³ Özdilek 2015, 104-106.

²²⁴ Pellegrino 2003, 220, Fig. 8, 10.

²²⁵ Özdilek 2015, 104 vd.

Hamur Tanımı: Orta pişimli, kum katkılı hamuru vardır.

Benzerleri: Doksanaltı 2006, K17; Özdilek 2015, 104 vd; Wintermeyer 2004, Taf. 188-204, 202 268, Typ Sch 3,1; Kassab-Tezgör 2003, Pl. XXXII, Res. 5; Rotroff 1997, Pl. 38, 399; Pellegrino 2003, 220, Fig. 8, Kat. No. 10; Hayes 1971, 265, Fig. 15, Nr. 24; Jones 1950, Fig. 172, 81, A; Işın 2007, 145, Fig. 9.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

“II Kulplu” Kâse Fig. 30: Bu örneğin gövde profili, ikinci olarak değerlendirilen, dışa açılan dudak ve eğimli gövde profiline sahip örneklerin bulunduğu gruba girmektedir. Gövde, dıştan içeriye doğru hafif eğimli bir profil çizmektedir. İlmek formulu kuplar gövdeye daha yakın, hatta yapışıktır. Hamur rengi turuncu, astar kahverengimsi kırmızı renklidir. Benzer örneği Atina Agorası’nda bulunur²²⁶. Bu gövde profili gösteren örnekler daha geç bir döneme, MÖ II. yüzyılın sonu - MÖ I. yüzyıla tarihlendirilir²²⁷.

Fig. 30

Ölçüler: Ağız Ç. 11 cm Korun. Yük. 3,5 cm.

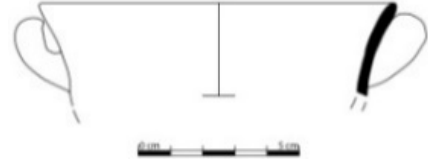
Hamur Rengi: 7.5 YR 8/7 pink.

Astar Rengi: 2.5 YR 3/6 dark red.

Hamur Tanımı: Orta pişimli, kum katkılı hamuru vardır.

Benzerleri: Wintermeyer 2004, Taf. 188-204, 202 268, Typ Sch 3,1; Kassab-Tezgör 2003, Pl. XXXIII, 1; Rotroff 1997, Pl. 38, 397.

Tarihleme: MÖ II-MÖ I. yüzyıl.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada toplam 30 parça, Hellenistik Dönem’e tarihlendirilmiş seramik değerlendirilmiştir. Bu parçalar arasında 7 *kantharos*, 6 tabak, 17 kâse bulunmaktadır.

Hellenistik Dönem’e ait seramik gruplarından ilk incelen grup kantharoslardır. Letoon’dan ele geçen, kantharosa ait dudak-boyun parçası, sahip olduğu turuncu-pembe hamur rengi ve kaliteli parlak siyah astarı sebebiyle ithal Attika üretimi olduğu düşünülmektedir. MÖ IV-MÖ III. yüzyıla tarihlenebilir (Fig. 1).

Batı Anadolu üretimi olduğu düşünülen kabartmalı kantharosa ait gövde parçası MÖ IV. yüzyıla tarihlenebilir (Fig. 2). Bir adet yivli gövde parçasının ise, kantharosa ait olabileceği düşünülmüştür. MÖ IV. yüzyılın sonu - MÖ II. yüzyıla tarihlenebilir (Fig. 3). Hamur ve astar özelliklerine göre Batı Anadolu üretimi olduğu düşünülen mahmuzlu kulp parçası, MÖ IV. yüzyılın son çeyreği ile MÖ III. yüzyıla tarihlenebilir (Fig. 4). Bir adet tekerlek-rotelle formulu kantharosa ait kulp parçası MÖ III. yüzyılın son çeyreği - MÖ II. yüzyıla tarihlenebilir (Fig. 5). İki adet mahmuzlu cup-kantharosa ait mahmuzlu kulp parçası MÖ III. yüzyılın sonu- MÖ II. yüzyıla tarihlenebilir (Fig. 6, Fig. 7). Bir örnek dışında burada anlatılan tüm siyah ve kahverengimsi kırmızı astarlı kantharos örneklerinin Batı Anadolu Bölgesi yerel üretimleri olduğu görülmüştür. Batı Anadolu’da kantharosların birçok merkezde ele geçmesi nedeniyle üretim yeri hakkında kesin bir öneride bulunmak mümkün değildir.

²²⁶ Rotroff 1997, Pl. 38, 397.

²²⁷ Kassab-Tezgör 2003, 39.

Hellenistik Dönem'e tarihlenen diğer grup tabaklardır. Tabaklarda dudak profillerine göre dört grup bulunmaktadır. İlki "Pyre saucer" olarak adlandırılan sığ sos tabağıdır (Fig. 8). Pyre seramikleri olarak geçen, Attika Bölgesi'nde görülen ve buraya özgü olan bu gruba ait seramiktir. Letoon'a Attika'dan ithal geldiği düşünülmektedir. Pyre sığ tabağı, Atina örnekleri ışığında MÖ IV. yüzyılın son çeyreğine tarihlenebilir.

İkinci grup tabaklar, yuvarlatılmış ağız kenarlı tabaklardır. Letoon'dan iki örnek ele geçmiştir. Bu örneklerin erken üretimleri Attika Bölgesi'dir. Letoon'dan ele geçen örneklerin astarlarının kırmızı ve siyah, iki renkli olduğu gözlemlenmiştir. Tabakların iç yüzlerinde tamamen siyah astar dışında ise kahverengimsi kırmızı astar ya da kırmızı siyah dalgalı bantlar bulunur (Fig. 9, Fig. 10). Doğu Akdeniz, Batı Anadolu, Adalarda benzer form ve hamur özelliklerinde örneklerin ele geçmesi nedeniyle üretim merkezini saptamak güçtür. Patara'dan ele geçen yuvarlatılmış ağız kenarlı tabakların ithal örneklerinin yanı sıra yerel üretimlerin olabileceği düşünülmektedir. Şimdilik üretim alanı yaygın olan bu örnek için Batı Anadolu yerel üretimi olduğunu söylemek daha doğrudur. Benzer karşılaştırma örnekleri ışığında MÖ II. yüzyılın ilk yarısına tarihlenebilirler.

Bir adet sarkık dudaklı, kalınlaştırılmış kenarlı, sığ tabak değerlendirilmiştir. Bu örneğin form kökeni Attika'daki Batı Yamacı bezemeli yivli tabaklar grubunda geldiği bilinmektedir. Bu formun Doğu Akdeniz'e kadar yaygın bir coğrafyada yerel üretimlerinin yapıldığı bilinmektedir. Letoon örneğinin, üretim merkezini saptamak güç olsa da, yalın, bezemesiz oluşu ve astar özelliklerine göre Anadolu yerel üretimi olduğu söylenebilir. MÖ II-MÖ I. yüzyıla tarihlenebilir (Fig. 11).

Geç Hellenistik Dönem'e ait olan siyah astarlı yuvarlatılmış dik dudak profilli, geniş ağız çaplı üçüncü grup tabaklardan iki örnek ele geçmiş olup bunlar "İonia tabakları" olarak ta adlandırılmaktadır. Koyu gri mikalı hamur ve siyah mat astara sahiptirler. Gerek form gerekse hamur-astar özelliklerine göre Ephesos üretimi olabilirler. Benzer karşılaştırma örnekleriyle MÖ II. yüzyılın sonu-MÖ I. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenebilirler (Fig. 12-13).

Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen en yoğun grup kâselerdir. Dudak profilleri ile tekniklerine göre 4 farklı gruba ayrılmışlardır. İlk grupta, Hellenistik Dönem'de Attika'da üretilmeye başlayan, Batı Anadolu yerel üretimlerinin de yapıldığı içe dönük dudak profilli (ekhinus) kâseleri bulunmaktadır. Letoon'dan ele geçen ikinci yoğun gruptur. Derin ve sığ form örnekleri ele geçmiştir. Üç farklı astar özelliği görülür, ilki siyah, ikincisi siyah-kırmızı astar üçüncüsü ise kırmızı astarlı olanlardır. Letoon'dan bir adet sığ ekhinus kâsesi ele geçmiş olup; MÖ III-MÖ II. yüzyıla tarihlenebilir (Fig. 14). Derin ekhinus kâselerden, üç örnek ele geçmiş olup, bunlar (Fig. 15-16) siyah ve kısmen kırmızı alacalı astarlıdır. Batı Anadolu yerel üretimleri olduğu hamur ve astar özelliklerinden anlaşılmış olup, benzer karşılaştırma örnekleri ışığında MÖ III-MÖ I. yüzyıla tarihlenebilirler. Fig. 17 ise, derin ekhinus kâsesi formunda fakat astarı tamamen kırmızıdır. Bu örnekte ise; MÖ II- MÖ I. yüzyıla tarihlenebilir. Attika menşeli olan bu kâse formu, Hellenistik Dönem boyunca birçok merkezden ele geçmiş olup, bölgesel yerel üretimleri yapılmıştır. Bu nedenle Letoon örneklerinin hamur ve astar özelliklerine göre Attik formunun yerel üretimleri olduğu saptanmış olsa da nerede üretildiği saptanamamıştır.

Hellenistik Dönem'e ait diğer bir kâse grubu ise; dışa dönük dudaklı kâselerdir. İki örnek ele geçmiş olup Fig. 18, gri hamur ve koyu gri parlak astara sahip bir kâsedir. Bu örneğin form, hamur-astar özelliklerine göre Batı Anadolu üretimi olduğu düşünülmektedir. Fig. 19 ise, pembe hamur ve kırmızı astara sahip olup, Attik menşeli formun, Anadolu yerel üretimi olduğu söylenebilir, üretim merkezi hakkında kesin bir şey söylemek güçtür. Her iki örnekte MÖ II. yüzyıla tarihlenebilir.

Akdeniz’de yaygın olarak görülen bu kâse formlarının Batı Anadolu’daki en yoğun üretim merkezi Knidos kentidir. 2016 senesi Teras Duvarı kazılarında da 5 parça “II kulplu” kâse ele geçmiştir; hamur ve astar özelliklerine göre bunların bir kısmının ithal bir kısmının ise yerel özellikler gösterdiği tespit edilmiştir (Fig. 33-37). Lykia Bölgesi’nde de yerel üretimlerinin yapıldığı bilinmektedir. Bu çalışmada değerlendirilen iki kâsenin hamur rengi ve kırmızımsı kahverengi astar özellikleriyle Knidos imitasyonu olduğu ve bölgenin yerel üretimleriyle benzerlik gösterdiği düşünülmektedir. MÖ II-I. yüzyıla tarihlenebilirler (Fig. 29-30).

Fig. 33

Fig. 34

Fig. 35

Fig. 36

Fig. 37

Hellenistik Dönem seramiklerinin incelenmesi sonucunda, özellikle MÖ II. yüzyıldan itibaren bölgede Kıta Hellas ve adalardan yapılan seramik ithalatının yerini, Batı Anadolu Bölgesi üretimine bıraktığı görülmüştür. Bu dönemdeki seramik ithalinin, özellikle Pergamon, Ephesos ve Knidos gibi merkezlerden yapıldığı; daha önce Patara²²⁸, Andriake²²⁹, Limyra²³⁰ kazılarında ele geçen seramiklerin değerlendirilmesi sonucunda görülmektedir. Letoon’dan ele geçen seramiklerin incelenmesi sonucunda, büyük çoğunluğunun Anadolu yerel üretimleri oldukları; özellikle Batı Anadolu’dan, Ephesos’tan ve Knidos’tan ithal edildiği gözlemlenmiştir. Knidos’la ticari ilişkilerin varlığı bu alandaki Hellenistik Dönem amphoralarının da sayıca en yoğun grubu oluşturmasıyla kanıtlanmaktadır. Knidos seramikleri ve amphoralarının, Letoon’da rağbet görmesinin nedenlerinden biri de coğrafi yakınlıktır.

Sonuç olarak; Letoon Kutsal Alanı seramiklerinin incelenmesi sonucunda, Hellenistik Dönem, Lykia Bölgesi’ndeki kentlerde kullanımı yaygın olan formların, Letoon’da da kullanıldığı, birçok özellikleri bakımından paralellik gösterdikleri gözlemlenmiştir.

²²⁸ Işın 2011, DüNDAR 2016, 514.

²²⁹ Özdilek 2015, 102-110.

²³⁰ Marksteiner *et al.* 2007, 247.

Teras Duvarı kazısından ele geçen Hellenistik ve Roma Dönemi ince seramiklerin %65'ini Hellenistik Dönem seramiklerinin oluşturduğu görülmüştür. Kazısı yapılan teras duvarlarının Hellenistik Dönem'e ait ilk evresi ile ele geçen Hellenistik seramiklerin yoğunluğunun örtüşmesi önemlidir. Letoon Kutsal Alanı'ndaki anıtsal yapılaşma da Hellenistik Dönem'e denk gelir. Bu dönemde kutsal alanın en parlak çağını yaşamış olması, ithal ve yerel Hellenistik Dönem seramiklerin yoğunluğundan da anlaşılmaktadır.

Letoon'dan ele geçen ithal malzemelerin kutsal alana geliş yollarından ilki çevresinde bulunan limanlardır. Kutsal Alan'a en yakın yerleşimlerden biri, Lykia Bölgesi'nin önemli bir limanı olan Patara'dır. Patara, Lykia Bölgesi'ne gelen ithal malzemelerin, iç pazara dağıtımının yapıldığı bir merkezdir. Diğeri ise; Letoon'u denizden gelen saldırılara karşı koruyan Pydnai limanıdır²³¹. Antik dönemde ise; Pydnai'in önünde, eskiden mevcut olan bir koyun, liman olarak kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır²³². Bu sebeple Letoon'a gelen ithal malzemelerin geliş yollarından biri olarak da Pydnai askeri limanı göz önünde tutulabilir.

Lykia Bölgesi'nde şimdiye kadar seramik üretiminin varlığı kanıtlanan yerleşimlerden Letoon'un yakın komşuları arasında Patara²³³ ve Ksanthos²³⁴ kentleri gelmektedir. Patara'daki seramik üretiminin özellikle Hellenistik Dönem'le birlikte arttığı ve Geç Antik Dönem'e kadar devam ettiği kazılar sonucunda ortaya konmuştur²³⁵. Dolayısıyla Letoon'dan ele geçen "II kulplu" kâselerin Patara'nın yerel üretimleri olabileceğini düşünmek akla yakın gelmektedir.

Letoon yerleşiminin idari bağlantısının yanı sıra, topografik konumu dolayısıyla da yakın komşusu Ksanthos kenti ile çağlar boyunca yoğun ilişkisinin olduğu bilinmektedir. Bu durum göz önünde tutulduğunda, Letoon ve Ksanthos kentlerinin yerel seramik yapmak için ihtiyaç duyulan kil, bugün Eşen Nehri'nin aktığı vadiden elde edilmektedir. Ksanthos kazılarında henüz bir seramik fırını ya da atölyesi tespit edilememiş olsa da, özellikle Roma Dönemi'ndeki seramiklerin arkeometrik incelemesi sonucunda Eşen vadisi kilinin kullanılarak üretilen günlük kullanım seramikleri tespit edilmiştir. Söz konusu bu makalenin konusunu oluşturan Hellenistik seramiklerin üretimi hakkında kesin bir veri bulunmamaktadır. Fakat Roma Dönemi'ndeki bu üretimin öncesinin de olabileceğini düşünmek yerinde olur.

²³¹ Pydnai; Letoon'un yaklaşık 7 km. batısında, Patara'dan başlayan kumsalın bugünkü yerleşim yeri olan Karadere kısmındadır. Denizin kayalık bir burunla halici yaptığı bölümün kuzeyinde, bugünkü ismi ile Özlen Çayı'nın kenarında bulunan tepe üzerinde kurulmuş askeri bir garnizon yerleşimidir. Yapılan jeolojik araştırmalar sonucunda, Pydnai'in üzerine kurulduğu Akgedik Sırtı eteklerine kadar denizin sokulduğu ortaya çıkarılmıştır.

²³² Öner 1997, 211.

²³³ Işın 2011, DüNDAR 2016, 504-518.

²³⁴ Pellegrino 2007, 225-259.

²³⁵ Işın 2011, DüNDAR 2016, 504-518.

BİBLİYOGRAFYA

- Anderson-Stojanović 1992 V. R. Anderson-Stojanović, *Stobi: The Hellenistic and Roman Pottery*. Princeton 1992.
- Akkurnaz 2016 F. B. Akkurnaz, *Eski Yunan ve Roma Kaplar-İşlevler*. İstanbul 2016.
- Atik-Korkmaz 2013 S. Atik-Korkmaz, "Letoon". Eds. G. Çulcuoğlu *et al*, *Unesco World Heritage in Turkey*. Ankara (2013) 201-217.
- Atik-Korkmaz 2016 S. Atik-Korkmaz, "Ana Tanrıçanın Kutsal Alanı: Letoon". Eds. H. İşkan – E. Dündar, *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*. İstanbul (2016) 186-205.
- Baur 1941 P. V. C. Baur, "Megarian Bowls in the Rebecca Darlington Stoddard Collection of Greek and Italian Vases in Yale University". *AJA* 45/2 (1941) 229-248.
- Bounegru 2003 O. Bounegru, "La production des ateliers de céramique de Pergame (Vallée de Kestel): un aperçu général" (Pl. LXXXVI-LXXXIX) *Les Ceramiques en Anatolie aux Epoques Hellenistique et Romaine*. Ed. C. Abadie-Reynal, *Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 22-24 mai 1996 Varia Anatolica XV*. . Eds. C. Abadie-Reynal. Institut Français D'Etudes Anatoliennes Georges Dumezil-İstanbul. De Boccard Edition-Diffusion Paris, (2003) 137-140.
- Coldstream – Eiring – Forster 2001 J. N. Coldstream, L. J. Eiring – G. Forster, *Knossos Pottery Handbook Greek and Roman* 2001.
- Courby 1922 F. Courby, *Les Vases Grecs à reliefs*. Paris 1922.
- Crowfoot 1957 G. M. Crowfoot, "Terra Sigillata General List". Eds. J. W. Crowfoot, G. M. Crowfoot – K. M. Kenyon, *The Objects from Samaria. Samaria-Sebaste, Reports of the Work III* (1957) 306-357.
- Çokay-Kepçe 2006 S. Çokay-Kepçe, *Antalya Karaçalı Nekropolü*. Antalya 2006.
- Delemen – Çokay-Kepçe 2009 İ. Delemen – S. Çokay-Kepçe, *Yunan ve Roma Kap Formları Sözlüğü*. İstanbul 2009.
- Dereboylu 2003 E. Dereboylu, "Daskyleion Kabartmalı Kâseleri ve Batı Yamacı Kapları Kronoloji ve Üretim Yeri Problemleri". Ed. C. Abadie-Reynal, *Varia Anatolica XV*. İstanbul (2003) 55-63.
- Doksanaltı 1997 E. Doksanaltı, *Knidos Kap Krio Çalışmalarında Bulunan İki Sarnıç ve İçlerinden Çıkan Buluntu Grubu*, . Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya 1997.
- Doksanaltı 2006 E. Doksanaltı, *Knidos Kap Krio Kazı Alanı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya 2006.
- Doksanaltı 2003 E. Doksanaltı, "Knidos-Kap Krio Hellenistik Sarnıç Buluntuları". Ed. C. Abadie-Reynal, *Varia Anatolica XV*. İstanbul (2003) 27-33
- Doksanaltı 2014 E. Doksanaltı, "Three Hellenistic Tombs and Ceramic Finds from Knidos". *H' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΨΝΑΝΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΑ 5-9 μαιου 2009, ΠΡΑΚΤΙΚΑ*. Κεϊμενα ΑΘΗΝΑ (2014) 323-336
- Durukan – Körsulu 2007 M. Durukan – H. Körsulu, "Hellenistik Dönem Seramikleri". Ed. S. Durugönül, *Dağlık Kilikia'da Bir Antik Kent Kazısının Sonuçları Nagidos*. İstanbul 2007.
- Dündar – Işın 2015 E. Dündar – G. Işın, "Hellenistic Ceramics from Cellar of The Building

- Complex on the Tepecik Acropolis at Patara". Eds. E. Lafli – S. Pataci, *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia BAR 2750* (2015) 203-215.
- Dündar 2016 E. Dündar, "Likya'da Seramik Üretim ve Ticarete Genel Bir Bakış". Eds. H. İşkan – E. Dündar, *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi*. İstanbul (2016) 504-518.
- Dündar – Rauh 2017 E. Dündar – N. K. Rauh, "The North Bastion on the Tepecik Acropolis at Patara: Dating "Early Hellenistic" Fortification Walls in Southwestern Anatolia". *Hesperia Vol. 86/3* (2017) 509-581.
- Edwards 1975 G. R. Edwards, *Corinthian Hellenistic Pottery, Corinth, Results of Excavations Conducted by The American School of Classical Studies at Athens Vol. VII Part III Corinthian Hellenistic Pottery*. New Jersey 1975.
- Edwards 1986 G. R. Edwards, "Corinthian Moldmade Bowls: The 1926 Reservoir". *Hesperia* 55/4 (1986) 389-419.
- Ferrazzoli 2013 A. F. Ferrazzoli, "Late Hellenistic Stuff from Elaiussa Sebaste". Eds. M. Tekocak, K. Levent Zoroğlu'na Armağan Studies in Honour of K. Levent Zoroğlu. İstanbul (2013) 257-275
- Gassner 1997 V. Gassner, *Das Südtor der Tetraganos-Agora. Keramik und Kleinfunde, Forschungen in Ephesos*. Wien 1997.
- Gürler 2003 B. Gürler, "Hellenistic Ceramic of Metropolis in Ionia: Chronology, Production and Related Cities". Eds. C. Abadie-Reynal, *Varia Anatolica XV*. İstanbul (2003) 9-16.
- Hayes 1971 J. Hayes, "Four Early Roman Groups From Knossos". *The Annual of the British School at Athens* 66 (1971) 249-274.
- Hayes 1983 J. Hayes, *The Villa Dionysos Excavations, Knossos: The Pottery*. Athens 1983.
- Hayes 1991 J. Hayes, *Paphos Volume III The Hellenistic and Roman Pottery*. Nicosia 1991.
- Işın 2007 G. Işın, "General outlook to the Hellenistic Pottery of Patara with Selected Examples". Eds. S. Lemaitre, *Céramiques Antiques en Lycie (VIIe S. a. C. – VIIe S. P. C.) Les Produits et Les Marchés. Actes de la table-ronde de Poitiers (21-22 mars 2003)*. Bordeaux (2007) 137-150.
- Işın 2008 G. Işın, "The Preliminary Report on the Hellenistic Pottery of Patara From The Tepecik Hill Excavations". *Asia Minor Studien Band 55* (2008) 157-171
- Işın 2011 G. Işın, "Antik Çağda Lykia Seramikleri Ticaret ve Üretim Sorunları Üzerine Düşünceler M. Ö. 8. y.y. – MS 2. y.y.". *Mediterra 2011 Uluslararası Katılımlı Akdeniz'de Seramik Kültürü Sempozyumu Antalya, Adrasan 14-16 Kasım 2011*. Antalya 2011.
- Işın et al. 2015 G. Işın, T. Takaoğlu, K. Sezgin – T. Yücel, "Tlos Seramikleri". Ed. T. Korkut, *Arkeoloji, Epigrafi, Jeoloji, Doğal ve Kültürel Peyzaj Yapısıyla Tlos Antik Kenti ve Teritoryumu*. Antalya (2015) 148-212.
- Jones 1950 F. F. Jones, "The Pottery". Ed. H. Goldman, *Excavations at Gözlikule, Tarsus, Vol. 1. The Hellenistic and Roman Periods*. New Jersey (1950) 149-296.
- Karcı 2006 G. Karcı, *Uşak Müzesi'ndeki Kalıp Yapımı Kâseler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir 2006.
- Kassab-Tezgör 2003 D. Kassab-Tezgör, "La Céramique fine de l'Atelier A1 de Cnide". Ed. C. Abadie-Reynal, *Varia Anatolica XV*. İstanbul (2003) 35-43.
- Kenrick 1985 P. M. Kenrick, *The Fine Pottery, Excavations at Sidi Khrebish Benghazi*

- (Berenice) Bd. III 1, 1985.
- Kögler 2005 P. Kögler, "Import, Export, Imitation. Trade and the Economic Power of Late Hellenistic and Early Imperial Knidos According to the Fine Pottery". Eds. M. B. Briese – L. E. Vaag, *Trade Relations in the Eastern Mediterranean from the Late Hellenistic Period to Late Antiquity: The Ceramic Evidence. Halicarnassian Studies* 3. Denmark (2005) 50-62.
- Kögler 2014 P. Kögler, "Table Ware from Knidos: The Local Production during the 2nd and 1st centuries B.C.". Eds. P. G. Bilde – M. L. Lawall, *Pottery, Peoples and Places Study and Interpretation of Late Hellenistic Pottery. Black Sea Studies* 16. Aarhus (2014) 157-370.
- Marksteiner *et al.* 2007 T. Marksteiner, S. Lemaitre – B. Yener-Marksteiner, "Keramik aus der Son-
dage 5 in der Weststadt von Limyra". *Jahreshefte des Österreichischen Archäo-
logischen Institutes* 76 (2007) 236-276.
- Meriç 2002 R. Meriç, *Späthellenistisch-römische Keramik und Kleinfunde aus einem
Schachtbrunnen am Staatsmarkt in Ephesos FiE 9/3* Wien 2002.
- Meyer-Schlichthmann 1988 C. Meyer-Schlichthmann, *Die pergamenische Sigillata aus der Stadtgrabung
von Pergamon. Mitte 2. Jh. V. Chr.-Mitte 2. Jh. n. Chr., PF 16*. Berlin 1988.
- Mitsopoulos-Leon 1972-75 V. Mitsopoulos-Leon, "Keramik aus Basilika und Prytaneion-Ein Über-
blick". *Öjh* 50 (1972-75) 497-524.
- Mitsopoulos-Leon 1991 V. Mitsopoulos-Leon, *Die Basilika am Staatsmarkt in Ephesos. Kleinfunde 1.
Teil: Keramik hellenistischer und römischer Zeit, FiE 9, 2, 2*. Wien 1991.
- Öner 1997 E. Öner, "Eşen Ovasının Alüvyal Jeomorfolojisi ve Likya Antik Kentleri".
AÜ Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 6 (1997)
203-242.
- Özdilek 2015 B. Özdilek "Andriake Sinagogu'ndan Seçilmiş Örneklerle Hellenistik ve
Roma Dönemi Seramiklerine Genel Bir Bakış". *Cedrus* III (2015) 89-117.
- Özdilek 2018 B. Özdilek, "Andriake Limanından Ele Geçen DSD Grubu/ Kıbrıs Sig-
llataları Işığında Lykia'nın Doğu Akdeniz ile Deniz Ticareti". *Phaselis* IV
(2018) 57-77.
- Özdilek – Atik Korkmaz 2018 B. Özdilek – S. Atik-Korkmaz, "Letoon Teras Duvarları ve Geç Antik Dö-
nem Mekânları 2015-2017 Yılları Kazı Buluntuları". *Cedrus* VI (2018) 395-
433.
- Özdilek, Demirtaş – Daşdemir 2018 B. Özdilek, B. Demirtaş – M. Daşdemir, "Tümtüm Tepe Ana Kaya Alanı ve
Teras Duvarı Kazıları". S. Atik-Korkmaz, "Letoon 2016", içinde 39. *KST* 3
(2018) 410-412.
- Pellegrino 2003 E. Pellegrino, "Présentation des céramiques issues des fouilles menées en
1998-1999 sur l'acropole Lycienne de Xanthos". *Anatolia Antiqua* XI (2003)
215-222.
- Pellegrino 2004 E. Pellegrino, "Note sur un dépotoir de céramique du IIIe ap. J.C. et la data-
tion de la résidence du Nord-Est de l'acropole lycienne de Xanthos". *Anato-
lia Antiqua* 12 (2004) 123-143.
- Radt – De Luca 2003 W. Radt – G. De Luca, "Grabungen im Fundament des Pergamonaltar.
Grobe Keramik – Graue Sondergruppe-Lampen". Ed. C. Abadie-Reynal,
Varia Anatolica XV. İstanbul (2003) 3-8.
- Rotroff 1982 S. I. Rotroff, *Hellenistic Pottery Athenian and Imported Moldmade Bowls. The*

- Athenian Agora* Vol. XXII. Princeton 1982.
- Rotroff 1997 S. I. Rotroff, *The Athenian Agora* Vol. XXIX, *Hellenistic Pottery Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material, Part 1, Part 2*. New Jersey 1997.
- Rotroff 2002 S. I. Rotroff, "West Slope in the East". Eds. F. Blonde, P. Ballet – J. Francois-Salles, *Ceramiques helleniques et romaines. Productions et diffusion en Mediterranee orientale (Chybre, Egypte et cote syro-palestinienne)*, Lyon 2-4 Mars 2000, TMO 35. Lyon (2002) 97-115.
- Rotroff 2013 S. I. Rotroff, *Industrial Religion The Saucer Pyres of the Athenian Agora. Hesperia Supplement 47*. New Jersey 2013.
- Schäfer 1968 J. Schäfer, *Hellenistische Keramik aus Pergamon. Pergamenische Forschungen Band 2*. Berlin 1968.
- Semeraro 2003 G. Semeraro, "Hierapolis de Phrygie. Les céramiques a Relief Hellenistiques et Romaines". Ed. C. Abadie-Reynal, *Varia Anatolica* XV. İstanbul (2003) 83-89.
- Sparkes – Talcott 1970 B. A. Sparkes – L. Talcott, *Black and Plain Pottery of the 6th, 5th and 4th Centuries B.C. Part 1, Text. The Athenian Agora Results of Excavations Conducted By The American School of Classical Studies at Athens Volume XII. Princeton*, New Jersey 1970.
- Semeraro 2003 G. Semeraro, "Hierapolis De Phrygie. Les Ceramiques a Relief Hellenistiques et Romaines". Eds. C. Abadie-Reynal, *Les Céramiques En Anatolie Aux Epoques Hellenistiques et Romaine, Actes de la Table Ronde d'Istanbul, 22-24 mai 1996*. Paris (2003) 83-89.
- Thür 2005 H. Thür, *Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohnzeit 4 Bauefund, Ausstattung, Funde Textband. Forschungen in Ephesos, Band VIII/6*. Wien 2005.
- Vaag, Nørskov – Lund 2002 L. E. Vaag, V. Nørskov – J. Lund, *The Maussoleion at Halikarnassos, Reports of the Danish Archaeological Expedition to Bodrum, Volume 7, The Pottery Ceramic Material and Other Finds from Selected Contexts, with a contribution by M. K. Schlsldemose, Jutland Archaeological Society Publications XV:7*. Aarhus 2002.
- Waagé 1948 F. O. Waagé, "The Pottery". Ed. W. Elderkin, *Antioch on the Orontes I. The Excavations of 1932*. Oxford 1948.
- Wintermeyer 2004 U. Wintermeyer, *Didyma. Die hellenistische und frühkaiserzeitliche Gebrauchskeramik Auf Grundlage der Stratifizierten Fundkeramik Aus Dem Bereich Der Heiligen Strasse*. Mainz am Rhein 2004.
- Yedidağ 2015 T. Y. Yedidağ, "Dorylaion Kalıp Yapımı Kâseleri". *Olba* XXIII (2015) 235-272.